

გამოცხადდა, ხოლო V საუკუნეში ვახტანგ გორგასალმა სრულად გაათავისუფლა დასავლეთი საქართველო რომაელთაგან.

დასავლეთ საქართველოში VIII საუკუნიდან იწყება აფხაზეთის საკათოლიკოსოს ჩამოყალიბების პროცესი, რომლის შემადგენლობაშიც X საუკუნისათვის მთელი დასავლეთი საქართველო შედიოდა.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ, 1814 წლის 17 ოქტომბრის ბრძანებულებით დასავლეთ საქართველოს საკათოლიკოსო უშუალოდ შეუერთდა რუსეთის ეკლესიას. ცაიშის სამწყსოც ეგზარქოსის დაქვემდებარებაში არსებული იმერეთ-ქუთაისის ეპარქიის შემადგენლობაში აღმოჩნდა.

1917 წლის სექტემბერში ავტოკეფალია აღდგენილი საქართველოს საეკლესიო კრებაზე განახლდა 13 ეპარქია. ცაიშის ძველი სამღვდელმთავრო ტერიტორია ჭყონდიდის ეპარქიის შემადგენლობაში ითვლებოდა. 1995 წლის 5 აპრილს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის სხდომაზე აღდგა 1823 წლიდან გაუქმებული ცაიშის საეპისკოპოსო კათედრა.

ზუგდიდისა და ცაიშის ეპარქიის მწყემსმთავრია მაღალყოვლადუსამღვდელოესი მიტროპოლიტი გერასიმე (შარაშენიძე).

26. ბოდბის ეპარქია

ბოდბის ეპარქია საქართველოს უკიდურეს სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ქიზიყის, ძველი კამბეჩოვანის მხარეში მდებარეობს. მის შემადგენლობაში შედის ქალაქები – სიღნაღი, დედოფლისწყარო და მათი მიმდებარე ტერიტორიები. ბოდბის ეპარქიას ჩრდილოეთიდან ესაზღვრება ნეკრესისა და ჰერეთის, გურჯაანისა და ველისციხის, დასავლეთიდან – საგარეჯოსა და ნინოწმინდის ეპარქიები, სამხრეთის და აღმოსავლეთის საზღვრები საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარს ემთხვევა.

ქართული საისტორიო ტრადიცია ბოდბის ეპარქიის დაფუძნებას V საუკუნით ათარიღებს. VI საუკუნის დასაწყისში, 506 წელს ბოდბელი მღვდელმთავარი

ლაზარე აღმოსავლეთ საქართველოს ეპისკოპოსებთან ერთად დვინის საეკლესიო კრებას ესწრებოდა. საქართველოს სამეფო კარზე, შემდეგ კახეთის დამოუკიდებელ სამთავროსა და სამეფოში ბოდბელი მღვდელმთავრის დაწინაურებულ მდგომარეობას ამ მხარეში ქართველთა განმანათლებლის, წმიდა ნინოს მოღვაწეობა და აღსასრული განაპირობებდა.

V–VI სს-ის მიჯნაზე ამ მხარეში ორი ეპარქია – ხორნაბუჯი და ბოდბე – იხსენიება. ახლომდებარე სამღვდელმთავრო კათედრათა ბუნებრივ საზღვრად ბოდბის ხევი არის მიჩნეული. კამბეჩოვანის დასავლეთი მხარე ბოდბელის სამწყსოდ ითვლებოდა, აღმოსავლეთი – ხორნაბუჯელისა. წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასალმა ხორნაბუჯი ჭერემსა და ნეკრესთან ერთად საუფლისწულო მამულად გადასცა თავის ძეს, დანის. საქართველოს პოლიტიკური დაქუცმაცებული პერიოდში კახეთის მეფეებს ხშირად ბოდბელი ეპისკოპოსი აკურთხებდა. სამეფო გვირგვინი აქ დაიდგეს კახეთის მეფეებმა – გიორგი I (1466–76 წწ.), ალექსანდრე I (1476–1511 წწ.), ლევანმა (1518–74 წწ.), თეიმურაზ I (1606–16; 1625–48 წწ.) და სხვ. მეფის კურთხევის პატივით იგი გარკვეულწილად უთანაბრდებოდა ქართლის და იმერეთის კათოლიკოსებს, რომლებიც ასევე თავიანთი სამეფოების მეფეებს აკურთხებდნენ.

ბოდბელს კახეთის სამეფოში პირველი სადროშოს – ქიზიყის წინამძღოლობა ჰქონდა მინდობილი.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებისას საკმაოდ მომძლავრებული და დაწინაურებული ბოდბის ეპარქია რუსეთის მიერ დანიშნულ ეგზარქოსს დაუქვემდებარეს და კახეთის სხვა სამღვდელმთავროებთან ერთად, ერთ, კახეთ-ალავერდის ეპარქიაში გააერთიანეს.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ საქართველოს პირველ საეკლესიო კრებაზე განახლებულად ჩაითვალა ბოდბის საეპისკოპოსოც. მისი მართვა დროებით შეთავსებული ჰქონდა ალავერდელ მღვდელმთავარს. 1925 წლის 22 ოქტომბერს საკათოლიკოსო საბჭოს

დადგენილებით, ალავერდის ეპარქიას გამოეყო ბოდბის ეპარქია.

ბოდბის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოფილადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი დავითი (ტიკარიძე).

27. სამთავისისა და გორის ეპარქია

სამთავისისა და გორის ეპარქია შიდა ქართლის ცენტრალურ ნაწილში, ისტორიულ ზენა სოფელში მდებარეობს. ეპარქია მოიცავს ძველ ქალაქებს – გორს, კასპსა და მათ მიმდებარე სანახებს. ეპარქიის ამჟამინდელ ტერიტორიაზე, „რეხულას ზეით დიდ ღიახვამდე“, ვახტანგ გორგასლის საეკლესიო რეფორმის შემდეგ მცხეთის მთავარეპისკოპოსის იურისდიქცია ვრცელდებოდა, რომლის საკათედრო ტაძარი სამთავროს ღვთაების ეკლესია იყო. სამღვდელმთავროს, აღმოსავლეთ საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში მდებარეობის გამო, ქართლში არსებულ ეპარქიათა უმრავლესობა ესაზღვრება: აღმოსავლეთიდან – მცხეთა-თბილისის, წილკნისა და დუშეთის, ჩრდილოეთიდან – ნიქოზისა და ცხინვალის, დასავლეთიდან – ურბნისისა და რუისის, ბორჯომისა და ბაკურიანის, სამხრეთიდან – მანგლისისა და წალკის ეპარქიები.

ამ მხარეში ქრისტეს ეკლესიის დაფუძნების ადრეული ეტაპის შესახებ ნასტაკისის ნაქალაქარის არქეოლოგიური მონაცემები მიაწოდებს. აქ აღმოჩენილია II–III საუკუნეების პირველქრისტიანთა საღვთისმსახურო შენობა, რაც მოციქულთა მოღვაწეობის ხანას უკავშირდება. საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ეს კუთხე ერთ-ერთ უმთავრეს საქრისტიანო ცენტრად იქცა. იგი თავიდანვე მცხეთის საპატრიარქო საყდრის იურისდიქციაში შედიოდა და მსხვილ საეპარქიო ერთეულად აღრიდანვე ჩამოყალიბდა.

საეკლესიო ტრადიცია სამთავისში ეპარქიის საკათედრო ტაძრის აგებას, წილკნის, ერთაწმინდისა და მეტეხის ეკლესიებთან ერთად, წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასალს მიაწერს.

დროთა განმავლობაში, მტერთაგან მრავალი შემოსევისა და სხვადასხვა მიზეზის გამო სამთავისის სამღვდელმთავრო კათედრა ნელ-ნელა დაემცრო. მე-19 საუკუნის დამდეგს იგი მხოლოდ 17 სოფელს მოიცავდა. 1803 წელს წილკნის მთავარეპისკოპოსის, იოანე ქარუმიძის გარდაცვალების შემდეგ სამთავისის ეპარქიას წილკნის ვრცელი სამწყსოც მიუერთეს. მალე წილკან-სამთავისის განვრცობილი ტერიტორია ნიქოზელი მღვდელმთავრის დაქვემდებარებაში გადავიდა. მე-19 საუკუნეში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ ქართლის ერთ სამღვდელმთავრო სამწყსოდ გაერთიანებული ეპარქიის შემადგენლობაში სამთავისიც შედიოდა.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ ეს მხარე ხან წილკნის, ხანაც რუის-ურბნისისა და სხვა საეპისკოპოსოთა იურისდიქციაში შედიოდა. 1994 წელს რუის-ურბნისს გამოეყო კასპისა და გორის რაიონების ტერიტორია და სამთავისის და გორის ეპარქიის სახელწოდებით აღდგა ამ კუთხის უძველესი საეკლესიო სამწყსო.

სამთავისისა და გორის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ანდრია (გვაზავა).

28. სტეფანწმინდისა და ხევის ეპარქია

სტეფანწმინდისა და ხევის ეპარქია აღმოსავლეთ საქართველოში, შიდა ქართლის უკიდურესი ჩრდილოეთით მდებარეობს და მდინარეების – თრუსოს, თერგისა და სნოსწყლის აუზებს მოიცავს. ეპარქიის შემადგენლობაშია საქართველოს მთიანეთის პატარა ქალაქი სტეფანწმინდა (ყოფ. ყაზბეგი) და მისი მიმდებარე ისტორიული პროვინცია – ხევი, ადრინდელი შუა საუკუნეების წინარეთი. სამღვდელმთავრო ტერიტორიას აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება თიანეთისა და ფშავ-ხევსურეთის, სამხრეთიდან – წილკნისა და დუშეთის, დასავლეთიდან – ნიქოზისა და ცხინვალის ეპარქიები, ჩრდილოეთიდან – საქართველო-რუსეთის სახელმწიფო საზღვრის მონაკვეთზე

კი – ალანია – ჩრდ. ოსეთისა და ჩაჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური რესპუბლიკები.

ქართულ წერილობით წყაროებში ტოპონიმი „ხევი წინარეთისა“ პირველად VI საუკუნის მოვლენების აღწერისას იხსენიება. მოგვიანებით სახელწოდება „წინარეთი“ ხმარებიდან თანდათან გამოვიდა და „ხევი“ დამკვიდრდა ამ მხარის საკუთარ სახელად. შესაბამისად, აქაურ მკვიდრთა სატომო სახელი „წინარები“ შეცვალა „მოხევემ“.

ხევი ადრიდანვე, თავისი ადგილმდებარეობის გამო, უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას ასრულებდა საქართველოს სამხედრო-სტრატეგიული და თავდაცვისუნარიანობის ერთიან სისტემაში.

ტრადიცია ღარიალის ხეობაში პირველი სიმაგრის აშენებას იბერიის მეფე მირიან I (ქრისტეს შობამდე II ს-ის I ნახევარი) უკავშირებს. ქრისტეს შობამდე I ს-ში იბერიის მეფეები რომის მძლავრ იმპერიასთან, პართიასთან და სომხეთთან ურთიერთობებს აღნიშნული სიმაგრის გახსნით და მომთაბარეთა გადმოშვებით არეგულირებდნენ. V ს-ში წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასალმა აღადგინა ძველი თავდაცვითი ნაგებობები და საქართველოს ჩრდილო კარიბჭე საიმედოდ ჩაკეტა.

წმიდა მეფე დავით აღმაშენებელმა ამ გზით ჩამოიყვანა (1118–1120 წწ.) საქართველოში ყივჩაყები და მანვე განაახლა აქაური სიმაგრეები. წმიდა მეფე თამარის დროს კიდევ უფრო მეტად გაიზარდა სამისიონერო მოღვაწეობა და ამ კუთხის გავლენით ქრისტიანობაზე მოექცნენ ზახას, გუდას, თრუსოს და სხვა ხეობათა მცხოვრებნი. იმ ხანებში ხევის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჩრდილოკავკასიელი ხალხების დამორჩილებასა და მათი გაქრისტიანების საქმეში სერიოზულ სახელმწიფოებრივ საქმედ იყო მიჩნეული.

ქვეყნის სახელმწიფოებრივი სიმტკიცის ერთ-ერთი მძლავრი დასაყრდენი მხარე, შიდა ქართლის ჩრდილოეთი კარიბჭე – ხევი, ადრიდანვე წილკნის ეპარქიის შემადგენლობაში ითვლებოდა. საეკლესიო ტრადიცია ამ მხარეს ანდრია მოციქულის საქართველოში მიმოსვლის ერთ მონაკვეთად მიიჩნევს.

ხევის მოქცევა კი აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელი ტომების გაქრისტიანებას უკავშირდება და წმიდა მეფე მირიანის ძეს – ბაქარს მიეწერება.

ქვეყნის საერთო გაჭირვების მიუხედავად, XVIII–XIX საუკუნეთა მიჯნაზე, საქართველოში რუსეთის მმართველობის დამყარებამდე, ქართლის ეპარქიათა შორის წილკანი ერთ-ერთ ყველაზე დაწინაურებულ და განვითარებულ სამღვდელმთავროდ ითვლებოდა. შესაბამისად, ხევის ეკლესიამონასტრებში მოღვაწე ღვთისმსახურები აქტიურ ქრისტიანულ-სამისიონერო საქმიანობას ეწეოდნენ კავკასიის მთიელ ტომებში. თანამედროვე სტეფანწმინდისა და ხევის ეპარქიის ტერიტორიაზე ადრიდანვე მრავალ თავდადებულ მამულიშვილსა და ეკლესიის გამოჩენილ პირს უმოღვაწია. მრავალთაგან აღსანიშნავია ღირსი იოსებ ხუცესი (მოხევე) სასწაულმოქმედი; XVIII საუკუნეში ინგუშეთსა და ოსეთში რუსეთის სამისიონერო საქმიანობის ერთ-ერთი ინიციატორი იოსებ ქვაბულისძე (1676–1750 წწ.) სამეპელი და წილკნელი; იოანე წილკნელი, 1762–1802 წწ. (ქარუმიძე). მან ერეკლე II ბრძანებით დაიწყო მისიონერობა და ოს ყმაწვილებს ასწავლიდა „წიგნსა, წერასა და მეცნიერებასა“, რადგან ძალზე დიდი ყოფილა „ნაკლებობა სამღვდელთა კავკასიასა მთასა შინა“, ხევისა და ჩრდილო კავკასიის ქრისტიანულ თემებში. იმ პერიოდში განსაკუთრებით სახელგანთქმული მისიონერი იყო გერვასი მაჭავარიანი, წილკნელ-სამთავნელი (1803–1817 წ.წ.) ეპისკოპოსი და სხვანი.

საქართველოს რუსეთთან იძულებითი შეერთებით ქვეყანამ ჯერ პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, შემდეგ კი ეკლესიის ავტოკეფალია დაკარგა. საქართველოსკენ ცარიზმის ამგვარ კოლონიურ-დამპყრობლურ პოლიტიკას წინ აღუდგა თავისუფლებისმოყვარე მოხევეთა თემი და 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებისას ერი და ბერი აქტიურად იბრძოდა მათთვის უცხო და მიუღებელი წესწყობილების წინააღმდეგ. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის და ქართულ სამღვდელმთავროთა იძულებითი გაუქმების მიუხედავად, ხევში

აქტიური ქრისტიანული ცხოვრება ჩქეფდა. აქედან კვლავ მიემართებოდნენ მისიონერები კავკასიის მთიელი ტომების გაქრისტიანებისა და რწმენაში განმტკიცების მიზნით.

1917 წელს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისას თავის ძველ საზღვრებში განახლდა წილკნის უძველესი სამღვდელმთავროც. 20-იანი წლებიდან დაწყებული რეპრესიების გამო, ხევის თემში არსებულ ეკლესია-მონასტრებში ფაქტობრივად აკრძალული იყო წირვა-ლოცვის აღსრულება. საბჭოური მმართველობის მხრიდან დიდი ზეწოლის მიუხედავად, ამ წლებშიც არ ჩამკვდარა ხევის ღვთისმოსავ ქრისტიანთა დაუცხრომელი ღოცვა-ვედრება უფლისადმი ეკლესიის განმტკიცებისა და ქვეყნის კეთილდღეობისათვის. ამ მხარეში ღრმა სულიერებით გამორჩეულ ოჯახთაგან უპირველესად ხევის ცნობილი პიროვნების, შიოლა ღუდუშაურის შთამომავლის, გიორგი ღუდუშაურის და ნატალია კობაიძის სტუმართმოყვარე და ღვთისმოსავი ოჯახი გამოირჩეოდა. ამ ოჯახში აღიზარდა საქართველოს ეკლესიის მომავალი მწყემსმთავარი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II შიოლაშვილი-ღუდუშაური, რომელმაც თავისი მღვდელმთავრული მოღვაწეობა ეკლესიისთვის ურთულეს პერიოდში დაიწყო. მრავალი სირთულის მიუხედავად, ღვთის განგებით, სწორედ მისი უწმიდესობის სახელს უკავშირდება საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი და დიდი ტრადიციების მქონე ეკლესიის აღორძინება და მსოფლიო ეკლესიის მიერ მისი ავტოკეფალიის განმეორებითი დადასტურება-აღიარება.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მისი უწმიდესობისა და უნეტარესობის ილია II ღოცვა-კურთხევით თავის მშობლიურ კუთხეში, ისტორიულად საქართველოს ჩრდილო კარიბჭის საიმედო დამცველ ხევის თემში, 2002 წლის 17 ოქტომბერს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინებით დაფუძნდა ეპარქია. ახლად დაარსებული სტეფანწმინდისა და ხევის სამღვდელმთავრო სამწყსო ტერიტო-

რიულად განვრცობილი წილკნის ეპარქიის საფუძველზე ჩამოყალიბდა.

სტეფანწმინდისა და ხევის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი იეგუდიელი (ტაბატაძე).

29. ცაგერისა და ლენტეხის ეპარქია

ცაგერისა და ლენტეხის ეპარქია დასავლეთ საქართველოს ჩრდილოეთით, ისტორიული კუთხეების – ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის ტერიტორიას მოიცავს. მის შემადგენლობაში შედის მთიანი საქართველოს ორი პატარა ქალაქი: ლენტეხი და ცაგერი. დროის მდინარეების შესაბამისად, ისტორიულ კუთხეთა – ლეჩხუმის და სვანეთის ტერიტორია იზრდებოდა ან მცირდებოდა. ლეჩხუმის დიდი ნაწილი სვანეთის შემადგენლობაში შედიოდა. მათ შორის ბუნებრივ გამყოფად ლეჩხუმის ქედი ითვლებოდა.

ცაგერისა და ლენტეხის სამღვდელმთავრო ტერიტორიას აღმოსავლეთიდან ნიკორწმინდის ეპარქია ესაზღვრება, სამხრეთ-დასავლეთიდან – სენაკისა და ჩხოროწყუს, ჭყონდიდის, სამხრეთიდან – ქუთაის-გაენათის და ხონი-სამტრედიის, ჩრდილოეთიდან – მესტიისა და ზემო სვანეთის ეპარქიები, ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან – კავკასიონის ცენტრალური ქედი.

წერილობით წყაროებში სვანეთისა და ლეჩხუმის მოხსენიება ადრეული დროიდან იწყება. სვანეთი – სუსანიის-სუანიის-სუსების, სუანეთის, მისიმიანეთის სახელით იყო ცნობილი. ლეჩხუმს სკვიმნიის სახელით პირველად VI ს-ში პროკოპი კესარიელი ასახელებს. ამ კუთხეებს ბერძნულის გარდა რომაული და სომხური წერილობითი წყაროებიც იხსენიებს.

ვახტანგ გორგასლის დროს, V საუკუნეში, ეს კუთხეები მეფის საერისთავოებს წარმოადგენდა.

ქართული და უცხოენოვანი წერილობითი წყაროების უწყებით, წმიდა მოციქულებს საქართველოს ამ რეგიონშიც უქადაგიათ და პირველი ქრისტიანული თემიც დაუფუძნებიათ. ეს მხარე იმითაც არის გამოჩენილი, რომ ეკლესიის დიდმა მნათობმა,

წმიდა მაქსიმე აღმსარებელმა ცხოვრების ბოლო წლები აქ. ლენინში გაატარა.

ბუნებრივი ზღუდეებით ადრიატიკა გამოგრებული მთის ეს რეგიონი მტრის შემოსევისას საქართველოს ბარიდან ატანილ საეკლესიო სიწმიდეთა საცავად ითვლებოდა. საეკლესიო განმსაცავს ლენინში ხვამლის მთა, ხოლო სვანეთში მთის მიუვალი სოფლები წარმოადგენდნენ. ქრონოლოგიურად ამ მხარეში მიკვლეულ უძველეს საეკლესიო წიგნად ლენინში სოფელ ლაილაშის ხანმეტური პალიმფესტი სახელდება. ეპარქიის ეკლესია-მონასტრები არა მარტო ბარიდან ატანილ საეკლესიო სიწმიდეთა საცავად ითვლებოდა, არამედ იქ არსებობდა უმნიშვნელოვანესი საეკლესიო კულტურის კერები. ეს მხარე ძველი დროიდანვე ცნობილი იყო საეკლესიო ხელსაქმის სკოლებით.

ეპარქიის აღორძინება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ დაიწყო. 1917 წლის სექტემბრის საეკლესიო კრებაზე განახლებულ 13 ეპარქიას შორის ცაგერისა და ლენინ-სვანეთის ეპარქიაც სახელდება. სამღვდელმთავრო სამწყსო ზემო და ქვემო სვანეთს აერთიანებდა. XX ს-ის 20-იან წლებში დაწყებული რეპრესიების დროს ეპარქიის აღდგენის მიუხედავად, ცაგერისა და სვანეთის ეპარქიას 70 წლის განმავლობაში საკუთარი მღვდელმთავართი თქმის არ ჰყოლია. სამწყსოს მართვა შეთავსებით ქუთათელ-გაენათელ მწყემსმთავარს ევალებოდა. 2002 წლის 17 ოქტომბრიდან საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინებით ცაგერისა და სვანეთის ეპარქიის განვრცობილი ტერიტორიის საფუძველზე ორი სამღვდელმთავრო სამწყსო ჩამოყალიბდა: ცაგერისა და ქვემო სვანეთის და მესტიისა და ზემო სვანეთის.

ცაგერისა და ლენტეხის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი სტეფანე (კალაიჯიშვილი).

30. მესტიისა და ზემო სვანეთის ეპარქია

მესტიისა და ზემო სვანეთის ეპარქია დასავლეთ საქართველოს უკიდურეს ჩრდი-

ლოეთში, ისტორიული სვანეთის სამთავროსა და ბალსზემო სვანეთში, იგივე თავისუფალ სვანეთში მდებარეობს. ეპარქია კავკასიონის ქედის სამხრეთ კალთებს შეფენილ მესტიის რაიონსა (ყოფილი სეტი) და მის შემოგარენს – ენგურისა და ცხენისწყლის ხეობებს, აგრეთვე კოდორის ზემო წელის აუზს, ე.წ. აფხაზეთის სვანეთს მოიცავს. სამღვდელმთავრო ტერიტორიას აღმოსავლეთით და სამხრეთ-აღმოსავლეთით ესაზღვრება ცაგერისა და ქვემო სვანეთის (ლენტეხის) ეპარქია, დასავლეთით – ცხუმ-აფხაზეთის, სამხრეთით – ზუგდიდ-ცაიშის და სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქიები, ჩრდილოეთი საქართველო-რუსეთის სახელმწიფო საზღვრის მონაკვეთია, რომელიც ეპარქიის ტერიტორიას მიჯნავს ყაბარდო-ბალყარეთის ავტონომიურ რესპუბლიკასთან და ყარაჩაი-ჩერქეზეთის ავტონომიურ ოლქთან. ისტორიულად სვანეთის შემადგენლობაში საზღვრის გადაღმა, ჩრდილო კავკასიის მდინარეების – ყუბანისა და ბაქსანის სათავის ხეობებში მდებარე საკმაოდ ვრცელი ტერიტორიაც შედიოდა.

წერილობით წყაროთა უწყებით, წმიდა მოციქულებს – ანდრია პირველწოდებულს, სვიმონ კანანელსა და მატათას ამ მხარეშიც უმოღვაწიათ. სვანების მოქცევისა და პირველი ეკლესიის დაფუძნების შემდეგ მატათა ამ მხარეში დარჩენილა და ღვთის სიტყვას განავრცობდა. საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებასთან ერთად, ეს კუთხეც ქრისტიანდება, თუმცა ადრეულ ხანაში მისი საეკლესიო ორგანიზაციის შესახებ ძალზე მცირე ცნობები არსებობს. ზემო სვანეთის, განსაკუთრებით მისი დასავლეთი ნაწილის მმართველ მღვდელმთავრად ძირითადად ცაიშელი ეპისკოპოსი ითვლებოდა.

XIX ს-ის დასაწყისიდან რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობისა და ეკლესიის ავტოკეფალიის ძალადობრივი გაუქმების გამო სვანეთში ცარიზმის პოლიტიკის მიმართ წინააღმდეგობა დიდხანს გრძელდებოდა.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ, განახლებული ცაგერისა და ლენინ-სვა-

ნეთის ეპარქია მოიცავდა მესტიასა და ზემო სვანეთსაც. ოციან წლებში დაწყებული საეკლესიო რეპრესიების გამო ამ მხარეში მღვდელმსახურება ფაქტობრივად არ აღესრულებოდა, თუმცა საბჭოური მმართველობის მიუხედავად, ზემო სვანეთმა სანიმუშო ერთგულებით დაიცვა ძველი ეკლესია-მონასტრები და იქ არსებული სიწმიდეები.

2002 წლის 17 ოქტომბერს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინებით ცაგერისა და ლენხუმ-სვანეთის ტერიტორიულად განვრცობილი ეპარქიის საფუძველზე ორი სამღვდელმთავრო სამწყსო ჩამოყალიბდა: ა) ცაგერისა და ქვემო სვანეთისა (ლენტეხის); ბ) მესტიისა და ზემო სვანეთისა.

მესტიისა და ზემო სვანეთის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ილარიონი (ქიტიაშვილი).

31. საგარეჯოსა და ნინოწმინდის ეპარქია

საგარეჯოსა და ნინოწმინდის ეპარქია აღმოსავლეთ საქართველოში, გარე კახეთში, მდინარე ივრის აუზში – გომბორის ქედის სამხრეთ-დასავლეთ კალთის მთისწინეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს. იგი მოიცავს ქალაქ საგარეჯოსა და მის შემოგარენს. ეპარქიას აღნიშნული სახელწოდება 2003 წლის 18 აგვისტოს ურბნისის საკათედრო ტაძარში ჩატარებული წმიდა სინოდის კრებაზე ეწოდა. 1995 წლის 5 აპრილიდან იგი საგარეჯოსა და გურჯაანის საერთო სახელწოდებით არსებულ სამღვდელმთავროს მიეკუთვნებოდა, რომლის სამწყსო ტერიტორიის გაყოფის შემდეგ ჩამოყალიბდა. სამღვდელმთავროს აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება ბოდბის და გურჯაან-ველისციხის, დასავლეთიდან – რუსთავ-მარნეულის და მცხეთა-თბილისის, ჩრდილოეთიდან – ალავერდის და თიანეთ-ფშავ-ხევსურეთის ეპარქიები, სამხრეთის მიჯნა საქართველო-აზერბაიჯანის სახელმწიფო საზღვარს ემთხვევა.

საგარეჯო-ნინოწმინდის ეპარქიის ტერიტორია ისტორიული კახეთის სამეფოს მესამე სადროშოს მიეკუთვნებოდა. ამ

რეგიონში საქართველოს გაქრისტიანების ახლო ხანებიდან რამდენიმე მსხვილი სამღვდელმთავრო კათედრა არსებობდა, რომელთაც დასაბამი წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასლის საეკლესიო რეფორმამ დაუდო. ვახტანგის მიერ დაფუძნებულ ქართლის საკათოლიკოსოში თორმეტი ახალი საეპისკოპოსო კათედრიდან ორი – ნინოწმინდისა და ჭყერემის თანამედროვე საგარეჯო-ნინოწმინდის ეპარქიის ტერიტორიაზე მდებარეობდა. მოგვიანებით ამ მხარეში სამეხელის, კაწარელისა და მარტყოფელის კათედრებიც მოიხსენიებოდა. ამდენად, ისტორიული კახეთის სამეფოში არსებულ ეპარქიათა უმრავლესობა თანამედროვე საგარეჯოს და ნინოწმინდის სამღვდელმთავრო ტერიტორიაზე მდებარეობდა. აღნიშნული სამღვდელმთავრო კათედრები სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში არსებობდნენ. მათგან ყველაზე ადრეულად ვახტანგის მიერ დაარსებული ეპარქიები ითვლება.

ნინოწმინდის საეპისკოპოსოს კათედრა – „უჯარმის კარი“ – მეფის სასახლის კარის ეკლესია იყო, რომლის მწყემსმთავარი VI საუკუნის დასაწყისში დვინის საეკლესიო კრებაზეც მოიხსენიებოდა.

უმძიმესი ისტორიული წარსულის მიუხედავად, საგარეჯოსა და ნინოწმინდის ეპარქიის სამწყსო ტერიტორიაზე ადრინდელ ერთიანი ქრისტიანული საქართველოს უმნიშვნელოვანესი ეკლესია-მონასტრები და საგანმანათლებლო კერები არსებობდა: გარეჯის მრავალმთის სამონასტრო კომპლექსის ზოგიერთი სავანე (ქალაქისთვი-საც სახელი „საგარეჯო“ მისთვის აქაური მიწების შეწირვის გამო უწოდებიათ. „მოიგო სახელი, ოდეს შესწირეს გარეჯის უდაბნოს დაბნები ესე, უწოდეს საგარეჯო), ბოტორმა (X–XI სს-ის ტაძარი), ნინოწმინდა (VI ს-ის საკათედრო ტაძარი), კაწარეთი (VI–VII სს-ის ტაძარი), ხაშში, უჯარმა (V ს.), ჭყერემი და სხვ. ოდითგანვე აღნიშნულ ეკლესია-მონასტრებში და მთელ მხარეში დიდ საგანმანათლებლო, კულტურულ-აღმშენებლობით საქმიანობას ეწეოდნენ აქ მოღვაწე სასულიერო და საერო პირები.

XIX საუკუნის დასაწყისისათვის,

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამდე, რეგიონში არსებულ ეპარქიათაგან ნინოწმინდელის კათედრა ტრადიციულად კვლავ განვრცობილ და მდიდარ ეპარქიად ითვლებოდა.

2003 წლის 18 აგვისტოს, ურბნისის საკათედრო ტაძარში ჩატარებული საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის კრების განჩინებით, საგარეჯოსა და გურჯაანის ეპარქიის სამწყსო ტერიტორიის გადანაწილების შემდეგ ჩამოყალიბდა გურჯაან-ველისციხის და საგარეჯო-ნინოწმინდის ეპარქიები.

საგარეჯოსა და ნინოწმინდის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ლუკა (ლომძიე).

32. ბოლნისის ეპარქია

ბოლნისის ეპარქია აღმოსავლეთ საქართველოში, ისტორიული ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე მდებარეობს. იგი საქართველოს უძველეს ქალაქს – ბოლნისს და მის მიმდებარე ტერიტორიას მოიცავს. მას აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება რუსთავისა და მარნეულის, დასავლეთიდან – დმანისის, ჩრდილოეთიდან – მანგლისისა და წალკის ეპარქიები, ხოლო სამხრეთი საზღვარი საქართველო-სომხეთის სახელმწიფო საზღვარს ემთხვევა.

ეს ვრცელი მხარე ბუნებრივად არის შემოსაზღვრული თრიალეთის, ჯავახეთისა და ბამბაკ-ერევნის ქედებით. ისტორიული ვითარების შესაბამისად, ქვემო ქართლის ადმინისტრაციული საზღვრები ხშირად იცვლებოდა. მისი ცვალებადობა საქართველოს სახელმწიფოებრივ სიმტკიცეს შეესაბამებოდა. ძველ წყაროებში შემონახულია ამ მხარის სხვადასხვა სახელწოდება, რომელთაგან ზოგი ფიზიკურ-გეოგრაფიული ცნებაა, ზოგი ეთნიკურ-გეოგრაფიული და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული თუ სხვა.

უძველესი და უმდიდრესი წარსულის მქონე მხარეში ეკლესია IV საუკუნეში დაფუძნდა. „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ თანახმად, ბოლნისის ცნობილი ტაძარი IV ს-ის ბოლო წლებში აუგია ელია მთავარეპ-

ისკოპოსს. ბოლნისის სამღვდელმთავრო ტერიტორია ძალიან მდიდარია V–XVIII საუკუნეების უმნიშვნელოვანესი ქრისტიანული ხუროთმოძღვრების ძეგლებით.

ამ კუთხეში ადრიდანვე ფართოდ იყო გაშლილი მწიგნობრული საქმიანობაც. მრავალთაგან განსაკუთრებით გამოირჩევა ცნობილი მწერალი და მქადაგებელი იოანე ბოლნელი.

1917 წელს, ავტოკეფალიის აღდგენის მიუხედავად, მრავალმხრივ საინტერესო ისტორიული წარსულის ეპარქიაში ტრადიციული ქრისტიანული ცხოვრების გამოცოცხლება ძალზე ნელა, მხოლოდ 70–80-იან წლებში დაიწყო. ძველი ბოლნისის ეპარქია აგარაკ-წალკის საერთო სახელწოდებით არსებულ ქვემო ქართლის ეპარქიაში იყო გაერთიანებული. ბოლნისის ცალკე ეპარქიად გამოყოფა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II ღოცვა-კურთხევით 1995 წელს აღსრულდა. იმ დროიდან მას ბოლნისისა და დმანისის ეპარქია ეწოდა. 2003 წლის 18 აგვისტოს, ურბნისის საკათედრო ტაძარში ჩატარებული საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის კრებაზე ბოლნისის და დმანისის ეპარქია გაიყო და მის საფუძველზე ორი სამღვდელმთავრო ჩამოყალიბდა: ბოლნისის ეპარქია და დმანისის ეპარქია.

ბოლნისის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ეფრემი (გამრეკელიძე).

33. დმანისის ეპარქია

დმანისის ეპარქია ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე, ე.წ. „ქვენა სოფელში“, მდინარეების – მაშავერისა და ხრამის აუზში მდებარეობს. იგი ქართლის განაპირა ქალაქ დმანისს და მის მიმდებარე სანახებს მოიცავს. დმანისის სამღვდელმთავრო სამწყსოს აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება ბოლნისის, დასავლეთიდან – ახალქალაქისა და კუმურდოს, ჩრდილოეთიდან – მანგლისისა და წალკის ეპარქიები, სამხრეთი საზღვარი საქართველო-სომხეთის სახელმწიფო საზღვარს ემთხვევა.

ეპარქიის ტერიტორიაზე ბოლო დროის არქეოლოგიური კვლევების შედეგად გამოვლენილია პირველყოფილ ადამიანთა უძველესი ნაკვალევი, რაც დმანისის მსოფლიო ცივილიზაციის საწყისებთან აკავშირებს.

დმანისი იყო ძირძველ ქართულ პროვინციათა – ტაშირისა და დმანისხევის – ადმინისტრაციულ-პოლიტიკური და კულტურულ-საეპარქიო ცენტრი. წყაროებში დმანელი ეპისკოპოსი VI ს-იდან გვხვდება, ეპარქიის შექმნა კი წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასლის მიერ საეკლესიო რეფორმის გატარების ახლო ხანებშია სავარაუდო. დმანელის სამწყსოდ თავიდანვე ითვლებოდა: ა) დმანისხევი, რომელიც ვრცელდებოდა „ყარაღაჯისა და ტაშირის მთის ჩრდილოთ“ და ბ) ტაშირის – „ლორეს ზეით და ლოქის სამკრით, ვიდრე დებუდამდე და არჯანის მთამდე“ – მოსახლეობა, რადგან ესენი „სამწყსონი არიან დბანისის“-ო (ვახუშტი).

დმანისის ეპარქია ეკლესია-მონასტრების სიმრავლის გარდა, ადრინავე გამორჩეული იყო აქ დავანებული სასწაულმოქმედი ხატებისა და წმიდათა წმიდა ნაწილების მრავალრიცხოვნებით. დმანისის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატიდან აღსრულებულ ღვთაებრივ სასწაულთა შესახებ „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს.

ცნობილია, რომ დმანისშია საძვალე წმიდა მეფე დემეტრე თავდადებულის ძის, მეფე ვახტანგ III (1297; 1302-1308 წწ.).

XIX საუკუნისთვის გაპარტახებული მხარე, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის და ჩვენთვის უცხო მმართველობით-ადმინისტრაციული სისტემის შემოღების შემდეგ, თბილისის გუბერნიას მიაკუთვნეს.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ თანამედროვე დმანისის ეპარქიის სამწყსო ტერიტორია აგარაკ-წალკის სამღვდელმთავროს მიეკუთვნებოდა. 1995 წელს, საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის გადაწყვეტილებით აგარაკ-წალკას გამოეყო ბოლნისისა და დმანისის ეპარქია, რომელიც

აღნიშნულ ორ მეზობელ რაიონს აერთიანებდა. ეპარქიის მღვდელმთავრად დადგენილი იყო მთავარეპისკოპოსი თადეოზ იორამაშვილი. 2003 წლის 18 აგვისტოს ურბნისის საკათედრო ტაძარში ჩატარებულ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის სადღესასწაულო კრებაზე, ბოლნისისა და დმანისის სამღვდელმთავრო ტერიტორიის საფუძველზე ორი ეპარქია ჩამოყალიბდა – ბოლნისისა და დმანისის, რითაც აღდგა ისტორიული სამართლიანობა ორი უძველესი და დამოუკიდებელი სამღვდელმთავროს მემკვიდრეობის განახლების თვალსაზრისით.

დმანისის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ზენონი (იარაჯული).

34. გურჯაანისა და ველისციხის ეპარქია

გურჯაანისა და ველისციხის ეპარქია აღმოსავლეთ საქართველოში, ცენტრალური კახეთის ტერიტორიაზე, გომბორის ქედის ჩრდილო-აღმოსავლეთ მთისწინეთისა და მდინარე ალაზნის აუზში მდებარეობს. სამღვდელმთავროს იურისდიქცია გურჯაანის რაიონსა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე ვრცელდება. გურჯაანისა და ველისციხის ეპარქიას აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება ნეკრესისა და ჰერეთის, დასავლეთიდან – საგარეჯოსა და ნინოწმინდის, ჩრდილოეთიდან – ალავერდის, სამხრეთიდან – ბოდბის ეპარქიები.

ეპარქიის ტერიტორია ისტორიულ ჰერეთს მიეკუთვნებოდა, დღეისათვის კი კახეთის ცენტრალურ ნაწილს წარმოადგენს და მისი ისტორია მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთიანი კახეთის წარსულთან. XI ს-ის დასაწყისში კახეთის მეფემ, კვირიკე III, ჰერეთის სამეფო შემოიერთა და გაერთიანებული „კახეთის სამეფო“ შეიქმნა საერისთავოდ დაყო, რის შემდეგაც ეპარქიის ტერიტორია ალაზნის მარჯვენა მხარის, შიგნი-კახეთის ცენტრალურ საერისთავოს მიაკუთვნა. XI–XII სს-თა მიჯნაზე წმიდა მეფე დავით აღმაშენებელმა საქართველოს გაერთიანების შედეგად კახეთის ყოფილი სამეფო ერთიან ქართულ ადმინისტრაცი-

ულ სისტემაში მოაქცია. მოგვიანებით, XV ს-იდან საქართველო სამეფოებად დაიშალა. ოთხ სადროშოდ დანაწილებულ კახეთის სამეფოში, რიგით მეორე, – ნეკრესის სადროშოს მიეკუთვნებოდა გურჯაან-ველისციხის ტერიტორია; საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საეპარქიო ადმინისტრირებით კი – უძველეს ჭერემის სამღვდელმთავროს.

ჭერემის ეპარქია V ს-ში წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასლის მიერ დაარსებულ თორმეტ სამღვდელმთავროს შორის იხსენიება. ჭერემის ეპარქია თანამედროვე გურჯაანისა და ველისციხის ეპარქიის ტერიტორიას მოიცავდა. ჭერემის სამღვდელმთავრო კათედრა XVIII ს-მდე ინარჩუნებდა ამ მხარის (მთლიანად ან ნაწილობრივ) საეპარქიო მართვის უფლებას. ოღონდ XI ს-იდან, ალავერდის სამღვდელმთავროს დაწინაურების შემდეგ ჭერემის ეპარქიის ტერიტორიები მცირდება, ჭერემელის ტრადიციულ ავტორიტეტს კი ალავერდელი ჩაენაცვლა. XVIII ს-ის შუახანებიდან მეფე თეიმურაზისა და მეფე ერეკლეს ძალისხმევით კახეთი ნელ-ნელა აღორძინების გზას დაადგა – სამეფო კარმა სამღვდელმთავროთა გაძლიერებისათვის კუთვნილი ყმა-მამულების მოძიება და უკან დაბრუნება განაჩინა. 1757 წელს შედგენილი საკანონმდებლო აქტი: „განწყობა თეიმურაზ II-ისა საჭერემლო სამწყსოს მიზარების შესახებ“ ჭერემის ეპარქიის ტერიტორიის მეზობელ სამღვდელმთავროთა – ალავერდის, ბოდბისა და ნინოწმინდას – შორის დროებით გადანაწილებას განაჩინებს. თუ მოიწიოს უამი და „ინებოს მეუფემან ჩვენმან ქრისტემან მას ეკლესიასა შინა თვისსა ეპისკოპოსსა დადგრომა“, ყოველგვარი დაპირისპირების და სიტყვისგების გარეშე „თვისი მამული და სამწყსო და რადცა მისი სარგო და შემოსავალი იყოს, ყოველივე მის ეკლესიისა და ეპისკოპოსსა მიეცეს უკლებად და უცილებელად და უსიტყველად“. ქართლის და კახეთის მეფეთა – თეიმურაზ II და ერეკლე II ბრძანება და საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის იოსების ლოცვა-კურთხევა

ორსაუკუნენახევრის შემდეგ, 2003 წლის 18 აგვისტოს, გურჯაანისა და ველისციხის ეპარქიის აღდგენით აღსრულდა.

გურჯაანის და ველისციხის ეპარქიის მწვემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი ექვთიმე (ღუჟავა).

35. სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქია

სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქია დასავლეთ საქართველოში, ისტორიული კოლხეთის სამეფოში, მდინარე რიონსა და ეგრისწყალს შორის არსებულ ტერიტორიაზე – ოდიშის დაბლობზე მდებარეობს. იგი მოიცავს სამეგრელოს ქალაქებს – სენაკს, ჩხოროწყუს და მათ მიმდებარე ტერიტორიას. სენაკისა და ჩხოროწყუს სამღვდელმთავროს აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება ჭყონდიდის, დასავლეთიდან – ზუგდიდისა და ცაიშის, ფოთისა და ხობის, ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან – ცაგერისა და ლენტეხის, ჩრდილო-დასავლეთიდან – მესტიისა და ზემო სვანეთის, სამხრეთიდან – შემოქმედის ეპარქიები.

მოციქულთა ქადაგებით მოქცეული ამ კუთხის მოსახლეობა, საბოლოოდ, IV ს-ში, საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ქრისტიანდება. გაქრისტიანების მიუხედავად, ერთმორწმუნე ბერძენთა აგრესია ეგრისის მიმართულებით კიდევ უფრო გამოიკვეთა. VI ს-ში ეს მხარე ბერძენ-სპარსელთა საომარი დაპირისპირების ასპარეზად იქცა და ეს პერიოდი „დიდი ომიანობის“ სახელით არის შესული ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში. იმუამინდელი ეგრისის უპირველესი ქალაქის – ციხე-გოჯის დაცვისთვის აქაურებს დიდი გმირობა გამოუჩენიათ და 551 წელს უკუუგდიათ ირანელთა ლაშქარი. VII ს-ის პირველ მესამედში ბერძენთა კეისარმა ჰერაკლემ (610–641) ზღვისპირეთი საქართველოს ჩამოაშორა, ხოლო VII–VIII სს-ის მიჯნაზე არაბთა შემოსევებისას მტრისგან გაპარტახებული ეგრისის სამეფოც და მისი დედაქალაქიც დროებით მათ ხელში გადავიდა.

ბერძნულ წყაროთა მიხედვით, პერ-

აკლეს შემოსევებისას ეგრისის სამეფოს ტერიტორიაზე არსებული ბერძნული სამღვდელმთავროების იურისდიქციაში იყო მოქცეული მთელი ზღვისპირეთი. კონსტანტინოპოლის პოლიტიკური და საეკლესიო გავლენისაგან განთავისუფლება VIII ს-იდან დაიწყო. მაღე, აფხაზეთის საკათოლიკოსოს ჩამოყალიბების შემდეგ, მთელ დასავლეთ საქართველოში მისი იურისდიქცია გავრცელდა, ხოლო საქართველოს ტერიტორიაზე ძალმომრეობით დაფუძნებული ბერძნული სამღვდელმთავროები ქართულით შეიცვალა.

თანამედროვე სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქიის ტერიტორიის იმუამინდელი მოსახლეობა ცაიშის და ჭყონდიდის ეპარქიების შემადგენლობაში ითვლებოდა.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების შემდეგ ეს მხარე 1823 წელს ჩამოყალიბებულ სამეგრელოს ეპარქიაში იყო გაერთიანებული. 1874 წლის მაისის თვეში რუსეთის ეკლესიის წმიდა სინოდის განჩინებით გაუქმებული სამეგრელოს ეპარქია იმერეთის ეპარქიას მიუერთეს, ხოლო 1885 წლიდან შექმნილი გურია-სამეგრელოს ეპარქია სენაკისა და ჩხოროწყუს ტერიტორიებსაც აერთიანებდა.

1917 წელს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ განახლდა ჭყონდიდის ეპარქია, რომელიც მთლიანად მოიცავდა სამეგრელოს ტერიტორიას. 1995 წელს საქართველოს ეკლესიის წმიდა სინოდის გადაწყვეტილებით ჭყონდიდის ეპარქიის საფუძველზე, მისი ტერიტორიული გაყოფის შედეგად, აღდგა ძველი სამღვდელმთავროები: ზუგდიდისა და ცაიშის, ფოთისა და სენაკის და საკუთრივ ჭყონდიდის. 2003 წლის 18 აგვისტოს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის კრების განჩინებით, ჭყონდიდის და ფოთი-სენაკის ეპარქიათა ხელახალი ტერიტორიული გადანაწილების საფუძველზე ჩამოყალიბდა სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქია.

სენაკისა და ჩხოროწყუს ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი შიო (მუჯირი).

36. სხალთის ეპარქია

სხალთის ეპარქია საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთიან მხარეს – ზემო აჭარას მოიცავს. აღნიშნული სახელწოდებით ეპარქია 2006 წლის 21 დეკემბერს, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის კრების განჩინებით შეიქმნა, – ბათუმისა და სხალთის ეპარქიის განვრცობილი ტერიტორიის გადანაწილების საფუძველზე. ეპარქიის შემადგენლობაში შედის ქალაქები ქედა, შუახევი და ხულო თავიანთი მიმდებარე ტერიტორიებით.

სხალთის ეპარქიას აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება ახალციხის, ტაო-კლარჯეთისა და ლაზეთის ეპარქია, დასავლეთიდან – ბათუმისა და ქობულეთის, ჩრდილოეთიდან – შემოქმედის ეპარქიები, სამხრეთის მხრიდან ეპარქიის საზღვარი ემთხვევა საქართველო-თურქეთის სახელმწიფო საზღვარს და გასდევს ჭანეთისა და შავშეთის ქედებს.

სხალთის ეპარქიის მომცველი ტერიტორია ისტორიულ-გეოგრაფიულად ზემო ქართლის, კერძოდ, მესხეთის ნაწილს შეადგენდა. ეს მხარე აჭარისწყლის ხეობას მოიცავს ჭოროხის შესართავამდე და ისტორიულ წყაროებში „აჭარის ქვეყნის“, ხანაც „აჭარის ხევის“ სახელით არის მოხსენიებული. აჭარის ხევი ორ ძირითად ნაწილად – ზემო აჭარად ანუ ზეგნად და ქვემო აჭარად იყოფოდა. აჭარის ცენტრალურ ნაწილს შუახევი ერქვა. ზემო აჭარის ცენტრი იყო ძველად დიდაჭარა, შუასაუკუნეებში – ხიხანი, მოგვიანებით – ხულო, ქვემო აჭარისა – სოფ. ქედა. ამდენად, ისტორიული ზემო, ქვემო და ცენტრალური აჭარის კულტურულ-ადმინისტრაციული ცენტრები – შუახევი, ხულო და ქედა, რომელთაც ქრისტიანული საქართველოს ისტორიაში განუზომელი ფუნქცია შეასრულეს, თანამედროვე სხალთის ეპარქიის იურისდიქციაში არიან გაერთიანებულნი. ეს კუთხე, ლეონტი მროველის ცნობით, ძვ. წ. III ს-ის II ნახევარში ქართლის სამეფოს ოძრხის საერისთავოში შედიოდა.

მომდევნო ხანაშიც იგი ქართლის სამეფოს ნაწილი იყო.

ქართული და უცხოური წერილობითი წყაროები და წმიდა საეკლესიო ტრადიცია საქართველოში ქრისტიანობის ქადაგებას აჭარის გავლით შემოსულ წმიდა ანდრია პირველწოდებულს და მის თანმხლებ მოციქულებს უკავშირებს. იგი პირველი შემოსვლისას ოძრხე-ტაო-კლარჯეთის გზით შემოსულა, რომელიც, თავის მხრივ, ტრაპეზუნტსაც უერთდებოდა, ხოლო შემდგომი შემოსვლისას მას ტაოს გზით უსარგებლია. „ქართლის ცხოვრების“ ცნობა ანდრიას შემოსვლას უკავშირებს საქართველოში პირველი ეკლესიების მშენებლობას. მას ტრაპეზუნტიდან ქართლის ქვეყანაში – დიდაჭარისკენ აუღია გეზი. ღვთის სიტყვის ქადაგებისას მრავალი განსაცდელი დაუთმენია. იმ ადგილას, სადაც ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი დაასვენა, წყაროსთვალი წარმოჩენილა და თავანკარა წყარო ამოსულა. მის გარშემო შემოკრებილი ამ ქვეყნის მკვიდრი მოსახლეობა მოციქულს ქრისტეს სახელით გაუნათლია. პირველი ეკლესიაც, ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სახელზე, აქვე აუშენებიათ, სადაც ღვთისმშობლის ხატი იყო დასვენებული. ამის შემდეგ მოციქულს მთა გადაუვლია, ამ გზაზე თვითონ ანდრიას აღუმართავს რკინის ჯვარი, ამის გამო მთას დღემდე „რკინის ჯვარი“ ეწოდება, ოძრახის ხევი ჩაუვლია და სამცხის საზღვართან, სოფ. ზადენ-გორაში დაუვანებია, შემდეგ კი სოსანგეთში (დღევანდელი აწყური) მისულა. აქაც დიდი სასწაულის აღსრულების (გარდაცვლილი ბავშვის აღდგენა) შემდეგ ქრისტეს რწმენაზე მოქცეულა მოსახლეობა. ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი სასწაულმოქმედი ხატი უკვე გაქრისტიანებულ იქაურ მკვიდრთა თხოვნით დაუტოვებია აწყურში, იმჟამად აშენებულ მცირე ეკედერში, რომელსაც ახლა „ძველი ეკლესია“ ეწოდება.

საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ, IV ს-ში თანამედროვე სხალთის ეპარქიის ტერიტორია ერთიანდება მეზობელი შავშეთის მხარეში, „ტბეთის პირისპირ,

ჩრდილოთ კერძ, მდინარის გაღმა“ არსებულ თუხარელის სამწყსოში, რომლის ეკლესია „მეფემან მირდატ (მირდატ V ბაქარის ძე, 364–379 წწ.) აღაშენა ციხესა (თუხარისის ციხე) შინა“ (ვახუშტი). V ს-ის 60-იანი წლებიდან ამ მხარეზე წმიდა ვახტანგ გორგასლის მიერ კლარჯეთში დაარსებული და გაძლიერებული ახიზის ეპარქიის იურისდიქცია ვრცელდებოდა.

დროთა განმავლობაში აჭარის ხეობაზე მეზობელ სამღვდელმთავროთა უფლებრივი მონაცვლეობა ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობით იყო ნაკარნახევი.

XVI ს-ის 70-იან წლებში აჭარა ოსმალებმა დაიპყრეს და იგი ახალციხის (ჩილდირის) ვილაიეთს მიუერთეს. თურქთაგან შევიწროებული აქაური მოსახლეობა საქართველოს სხვადასხვა მხარეს შეეხიზნა, მამაპაპეულ ადგილებზე დარჩენის მსურველთა ქრისტიანობა უნდა უარეყოთ და მაჰმადიანობა მიეღოთ. საუკუნეთა განმავლობაში მრავალი განსაცდელის მიუხედავად, აჭარლებმა მშობლიური ენისა და წინაპართა ტრადიციების შენარჩუნება შეძლეს.

1878 წლის ბერლინის ტრაქტატით, რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგების შეჯერების შემდეგ, აჭარა მაჰმადიანური ოსმალეთის გავლენისგან გათავისუფლდა, თუმცა ცარიზმის რეაქციული ეროვნული პოლიტიკის გამო ამ მხარეში კულტურულ-ეკონომიკური წინსვლა ძალზე ნელა მიმდინარეობდა. XX ს-ის 20-იანი წლებიდან შვიდი ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს უპირველეს ქრისტიანულ კერაზე – აჭარაში, ისევე როგორც საქართველოს დანარჩენ კუთხეებში, მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება ძალზე შეზღუდულად, ფაქტობრივად არც კი აღესრულებოდა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ეკლესიას საშუალება მიეცა, თავისი მისია ამ კუთხეში უფრო აქტიურად განეხორციელებინა. განსაკუთრებული სულიერი და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,

უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II ლოცვა-კურთხევით და საქართველოს იმუამინდელი პრეზიდენტის, ზვიად გამსახურდიას ხელშეწყობით 1991 წელს ზემო აჭარაში – ხულოში სასულიერო სასწავლებლის გახსნას. სასწავლებელი ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლასა და ტექნიკუმს აერთიანებდა. ამ საქმის წარმართვა და ხელმძღვანელობა მიენდო დეკანოზ გრიგოლ აბულაძეს (ამჟამად სხალთის ეპარქიის მმართველი მღვდელმთავარია სპირიდონ აბულაძე). ამის კვალად აქტიურად დაიწყო ეკლესია-მონასტრების აღმშენებლობისა და ცხოვრების ქრისტიანული წესის აღორძინების ხანა. ეს პროცესი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II წინამძღოლობით და ძალისხმევით მთელი ქვეყნის მასშტაბით მიმდინარეობს. განსაკუთრებული ფაქიზი დამოკიდებულების გამოქვეყნება ამ კუთხის – ზემო აჭარის და საერთოდ აჭარის მიმართ განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ თურქეთის მრავალსაუკუნოვან ბატონობას უმტკივნეულოდ არ ჩაუვლია. აქაურ ძირძველ ქართველებს ძალით თავს მოახვიეს მათთვის უცხო, მაჰმადიანური სარწმუნოება. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესის და უნეტარესის ილია II პოზიცია კარგად არის წარმოჩენილი მის მოწოდებაში მთელი ქართული ერისადმი: „ჩვენ კი არ უნდა გავაქრისტიანოთ აჭარა, არამედ აჭარამ უნდა გააქრისტიანოს სრულიად საქართველო“.

ერის სულიერი წინამძღოლის თვალსაწიერით, უმაღლესი გადასახედიდან ბრძნულად განტყვევებული აჭარის ფაქტორი და მისდამი მამაშვილური დამოკიდებულების გამოქვეყნება ნიმუშია მთელი ქართველი ერის პოზიციის გამოსახატავად ამ კუთხის მიმართ. სხალთის ეპარქიის შექმნაც საქართველოს პირველქრისტიანული კერისადმი ამ მზრუნველობის დასტურია. ეპარქიაში იმ ადგილას, სადაც წმიდა ანდრია მოციქულმა პირველი ქრისტიანული ტაძარი ააგო, დაგეგმილია დიდი სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობა, რომელიც

არა მარტო საქართველოს მორწმუნეებისათვის, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ქრისტიანთა მომლოცველობის ადგილად უნდა იქცეს. პილიგრიმობის ცენტრის შექმნა ამ კუთხეს ტრადიციულ უდიდეს სულიერ და სახელმწიფოებრივ ფუნქციას დაუბრუნებს.

ახლად შექმნილი ეპარქიის იურისდიქციაში გაერთიანებული კუთხის ბოლო პერიოდის ისტორია სრულ თანხვედრაში მოდის მეზობელი ბათუმისა და ქობულეთის სამღვდელმთავროს ისტორიასთან. 1917 წელს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ განახლდა ბათუმის ეპარქიაც, რომელსაც ბათუმ-შემოქმედის, მოგვიანებით ბათუმ-შემოქმედის სამღვდელმთავრო ეწოდა. აღნიშნული ეპარქია სამხრეთ, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს (აჭარა, გურია) და ნომინალურად საქართველოს სამხრეთ საზღვრებს მიღმა (თანამედროვე თურქეთის ტერიტორია) არსებულ ქართულ პროვინციებს აერთიანებდა. 1995 წლის 5 აპრილს ბათუმ-შემოქმედის განვრცობილი ეპარქიის საფუძველზე ჩამოყალიბდა შემოქმედის და ბათუმ-სხალთის ეპარქიები, 2006 წლის 21 დეკემბერს კი ბათუმისა და სხალთის ეპარქიის ტერიტორიული გადანაწილების შემდეგ შეიქმნა ბათუმ-ქობულეთისა და სხალთის ეპარქიები.

სხალთის ეპარქიის მწყემსმთავარია ყოვლადუსამღვდელოესი ეპისკოპოსი სპირიდონი (აბულაძე).

37. ტყიბულისა და თერჯოლის ეპარქია

ტყიბულისა და თერჯოლის ეპარქია დასავლეთ საქართველოში, ისტორიული იმერეთის სამეფოს ოკრიბის მხარის ნაწილსა და იმერეთის დაბლობის ნაწილს მოიცავს. აღნიშნული სახელწოდებით ეპარქია 2006 წლის 21 დეკემბერს შეიქმნა დასავლეთ საქართველოში არსებული ქუთაის-გაენათის და მარგვეთ-უბისის სამღვდელმთავრო ტერიტორიების ხელახალი გადანაწილების საფუძველზე. ეპარქიის შემადგენლობაში შედის ქალაქები: ტყიბული (მიმდებარე ტერიტორიების ნაწილ-

ით) და თერჯოლა (სრულად თერჯოლის რაიონი). ტყიბულისა და თერჯოლის სამღვდელმთავროს აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება საჩხერისა და ჭიათურის ეპარქია, სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან – მარგვეთისა და უბისის, დასავლეთიდან – ქუთაის-გაენათის, ჩრდილოეთიდან – ნიკორწმინდის, სამხრეთიდან – ვანისა და ბაღდათის ეპარქიები.

სახელწოდებები „ტყიბული“ და „თერჯოლა“ წყაროებში მხოლოდ XVII ს-იდან იხსენიება, რაც შეეხება ოკრიბას, იგი XI ს-ის წერილობით ძეგლში გვხვდება.

ქართული და უცხოური წერილობითი წყაროების ცნობები მოციქულთა – ანდრია პირველწოდებულის, სვიმონ კანანელის, მატათას – მიერ ფაზისის იბერების გაქრისტიანების შესახებ აღნიშნულ მხარესაც მოიცავს. ამდენად, ეპარქიის ტერიტორიაზე, ისევე როგორც მთლიანად რიონის ხეობის გასწვრივ, ქრისტიანობის ქადაგება მოციქულთა დროს დაწყებულია. მეფე მირიანის მიერ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ ამ კუთხის მოსახლეობაც გაქრისტიანებულია. ქრისტიანული სარწმუნოების ერთგულებას ეპარქიის ტერიტორიაზე შემორჩენილი ადრეული ხანის ეკლესია-მონასტრების სიუხვე ადასტურებს, ასევე – წყალწითელას ხეობაში, არაბთა წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლაში დავით და კონსტანტინე მხეიძეების მოწამებრივი აღსასრული და სხვა მრავალი ისტორიული ეპიზოდი.

ქრისტიანული სარწმუნოების ადრეული ხანებიდანვე მტკიცედ დამკვიდრების მიუხედავად, ეს მხარე დამოუკიდებელ სამღვდელმთავროდ XVI ს-მდე არ ჩამოყალიბებულა. XVI ს-ის პირველ მეოთხედში, იმერეთის მეფის ბაგრატ III (1510-1565 წწ.) დროს ქუთათელის სამწყსოს, საკუთრივ იმერეთის ტერიტორიაზე, ორი ახალი ეპარქია – გაენათი და ხონი – გამოეყო. გაენათელი მღვდელმთავრის კათედრა – გელათი „პირველად იყო მონასტერი, შემდგომად ჰყო ბაგრატ საეპისკოპოსოდ“. პირველ გაენათელ მღვდელმთავრად მეფემ იმერეთის „კათალიკოზ-ეპისკოპოზთა“ თანხმობით, „დასუა საყუარელიძე მელქი-

სედეკ, ...რომელსა მისცა სამწყსოდ არგუეთისა ნახევარი და ოკრიბა, ქუთათლის სამწყსონი“. ამდენად, ოკრიბა ცალკე ეპარქიად მხოლოდ XVI ს-ის 30-იან წლებში გამოეყო ქუთაისის ეპარქიას და ახლად შექმნილი ეპარქიის საკათედრო ტაძარი გელათის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი გახდა. თუმცა, იმავე ხანებში, გელათის მონასტრის წმიდა გიორგის ეკლესია, ბიჭვინთიდან დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის (ევდემონ ჩხეტიძის დროს, 1557–1578 წწ.) რეზიდენციის გადმონაცვლებით, მის კათედრად იქცა. ამით გელათში დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსისა და გაენათელი მღვდელმთავრის კათედრები განთავსდა. იმერეთის სამეფოს ტერიტორიაზე სამღვდელმთავროთა ამგვარმა განთავსებამ განსხვავებული, სრულიად ახლებური საეპარქიო-ტერიტორიული ადმინისტრაცია ჩამოაყალიბა. თითქმის ასე გრძელდებოდა ბოლომდე, დასავლეთ საქართველოში ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებამდე. ხანგრძლივი დროის მანძილზე კი, ოსმალების ქუთაისში ჩადგომის შემდეგ, გელათი დასავლეთ საქართველოს კათოლიკოსის, საკუთრივ გაენათელი და ასევე ქუთათელი მღვდელმთავრების რეზიდენცია, კათედრა და თავშესაფარი იყო.

მამულისა და ქრისტიანული სარწმუნოების სიწმინდის დაცვის მიზნით, ეპარქიის ტერიტორიაზე აღსრულებულ მოვლენათაგან ახლო წარსულიდან აღსანიშნავია ტყიბულის რაიონის სოფელ ხრესილთან გამართული დიდი ბრძოლა ქართველთა, სოლომონ I მეთაურობით, და ოსმალთა შორის 1757 წელს, სადაც ქართველმა მხედრობამ ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა; იმერეთის 1819–20 წწ. აჯანყებაში ამ კუთხის მოსახლეობა აქტიურად იყო ჩართული და დაუფარავად გამოხატავდა დასავლეთ საქართველოში ეკლესიის ავტოკეფალიის შენარჩუნების სურვილს.

ახლად ჩამოყალიბებული ეპარქიის ტერიტორიაზე არსებულ ეკლესია-მონასტრებში ადრიდანვე მრავალი საეკლესიო სიწმიდე იყო დავანებული.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკ-

ლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის შემდეგ, 1917 წლის სექტემბერში გამართულ პირველ საეკლესიო კრებაზე, განახლებული 13 ეპარქიიდან სამი – ქუთაისის, გაენათის და მარგვეთის მოიცავდა მთლიანად იმერეთს. მალე ქუთაისისა და გაენათის სამღვდელმთავრო კათედრები ერთ სამწყსოდ გაერთიანდა და ქუთაის-გაენათის ეპარქია ეწოდა. XX ს-ის ბოლომდე იმერეთში მხოლოდ ორი – ქუთაის-გაენათისა და მარგვეთის – ეპარქია არსებობდა. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრი-

არქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II ძალისხმევით, 1995 წელს ქუთაის-გაენათისა და მარგვეთის ეპარქიათა საფუძველზე ჩამოყალიბდა ხონისა და სამტრედიის, ვანისა და ბაღდათის, საჩხერისა და ჭიათურის ეპარქიები.

2006 წლის 21 დეკემბერს კი ჩამოყალიბდა ტყიბულისა და თერჯოლის ეპარქია.

ტყიბულისა და თერჯოლის ეპარქიის მწყემსმთავარია მაღალყოვლადუსამღვდელოესი მიტროპოლიტი გიორგი (შალამბერიძე).

უცნობი ქართული მონასტერი წმიდა მიწაზე

2002 წლის სექტემბერში, იერუსალიმის მახლობლად, მის სამხრეთ-აღმოსავლეთით, სოფ. უმლეიზონში მუშაობისას არქეოლოგმა ჯონ ზელიგმანმა მის მიერ აღმოჩენილი უცნობი მონასტრის ტერიტორიაზე, ამავე მონასტრის ტაძრის მოზაიკური იატაკის ქვეშ გათხარა კრიპტა, სადაც ერთ-ერთ სამარხზე შემონახული იყო საფლავის ქვა წარწერით (არქეოლოგისათვის უცნობ ენაზე).

ა. წ. 18 სექტემბერს ჯონ ზელიგმანის მიწვევით ეს უცნობი წარწერა ენახეთ გიორგი გაგოშიძემ (ხელოვნებათმცოდნე, ეპიგრაფისტი), დავით ცხადაძემ (ხელოვნებათმცოდნე, ფოტოგრაფი), ლაშა ჟვანიაშვილმა (ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ყოფილი კონსული), პაატა გიგაურმა (მოქანდაკე) და მე. ჩვენდა სასიხარულოდ, იგი აღმოჩნდა ძალზე ადრეული ქართული წარწერა, რომელიც ასე იკითხება:

„ესე სამარხოდ იოჰანე ფურტაველ ეპისკოპოსისა ქართველისა“

პალეოგრაფიული ანალიზის შედეგად, წარწერა V ს-ის დასასრულით ან VI ს-ის I ნახევრით შეიძლება დათარიღდეს.¹

ბირ-ელ-კატში (ბეთლემთან) ვირჯილიო კორბოს მიერ აღმოჩენილ ქართულ წარწერებთან ერთად,² ეს წარწერა

ერთ-ერთი უძველესია წმ. მიწაზე.

თავდაპირველად შევეცდები ძალზე მოკლედ მიმოვიხილო ის მცირე ცნობები, რომლებიც წმ. მიწაზე არაბობამდე ქართველთა კოლონიის ისტორიას ეხება, რათა უფრო ნათელი გახდეს ამ წარწერის მნიშვნელობა არა მარტო ქართული კოლონიის, არამედ წმ. მიწაზე ადრეულობის პერიოდში სამონასტრო ცხოვრების დაწყების, განვითარების და, საერთოდ, ადრეული ქრისტიანობის ისტორიისათვის.

საქართველოსა და წმ. მიწას შორის ურთიერთობებს ქართული ტრადიციით ოცდაექვსი საუკუნის ისტორია აქვს.³ მაგრამ ეს ურთიერთობები განსაკუთრებით მჭიდრო ხდება IV ს-იდან, საქართველოში

Biblicum Franciscanum, 11, Gerusalemme, 1955, 279-284; მ. თარხნიშვილი, ახლად აღმოჩენილი ქართული მონასტერი ბეთლემში. – „ბედი ქართლისა“, 16, 1954, 12-17; შ. ნუცუბიძე, ქართული წარწერები იერუსალიმში. – გაზ. „კომუნისტი“, 4. I, № 3(11309), თბილისი, 1959; შ. ნუცუბიძე, კრიტიკული ნარკვევები. აზროვნება და შემოქმედება, თბილისი, 1966, 97-106, 107-124, 454-474; კ. კეკელიძე, უძველესი ქართული მონასტერი იერუსალიმის მახლობლად და მისი მოზაიკური წარწერა. – იხ. მისი: ეტიუდები, VI, თბილისი, 1960, 72-80; კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1980, 39, 89; ს. ყაუხჩიშვილი, ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბილისი, 1959, 058-062; გ. წერეთელი, უძველესი ქართული წარწერები პალესტინიდან, თბილისი, 1960; ა. გამყრელიძე, უძველესი ქართული წარწერების აღმოჩენა პალესტინაში. – „ლიტერატურული გაზეთი“, 15. VI, 1956, № 24(986); ბ. გიორგაძე, პალესტინაში აღმოჩენილი ქართული კულტურის IV-V სს. ძეგლის შესახებ. – „საბჭოთა ხელოვნება“, 1959, № 12, 33-38 და ა.შ.

3 ს. ყაუხჩიშვილი, ქართლის ცხოვრება, ტ. I, თბილისი, 1955, 72-130.

1 წარწერის პალეოგრაფიული ანალიზი ეკუთვნის გ. გაგოშიძეს.

2 V. Corbo and M. Tarchnishvili, Inscrizioni georgiane del monastero di S. Teodoro a Bir el Qutt (Bettlemme). – „La Terra Santa“, 28, Jerusalem, 1953, 181-186; V. Corbo, Gli Scavi di Kh. Siyar el-Ghanam (Campo dei Pastori) ei monastero dei dintorni. – Pubblicazioni dello Studium

ქრისტიანობის ოფიციალურად აღიარების შემდეგ. ამ პერიოდიდან დაწყებული, ქართველები დიდი გატაცებით შეუდგნენ ქრისტიანული კულტურის გაცნობასა და ახლად დაარსებული ეკლესიისათვის საჭირო ლიტერატურის თარგმნასა და გავრცელებას. ამ მიზნით ქართული ეკლესიის მოღვაწეთა და ქართველ მეფეთა დიდი მცდელობით შეიქმნა სამწერლობო და მთარგმნელობითი ცენტრები, ქართული კულტურის მნიშვნელოვანი კერები როგორც საქართველოში, ასევე მის ფარგლებს გარეთაც.

ახლად გაქრისტიანებული სახელმწიფოს მოსახლეობისათვის განსაკუთრებული იყო პალესტინის წმ. ადგილების მოხილვისა და მოლოცვის სურვილი. შედეგამაც არ დააყოვნა – როგორც ჩანს, IV ს-ის მეორე ნახევრიდან პალესტინაში პირველი ქართველები ჩნდებიან,¹ V–VI სს-ში კი მათი ექსპანსია საკმაოდ ძლიერია.²

1 ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, ევაგრე პონტოელი პირველი ქართველი ბერია პალესტინაში. იხ. რ. ჟანენი, ქართველები იერუსალიმში, სტამბოლი, 1921, 11; მ. თარხნიშვილი, ქართული ხელოვნების ნაშთი ეგვიპტეში. – „ბედი ქართლისა“, 11, 1952, 25; M. Tarchnishvili, Il monachismo georgiano nelle sue origine e nei suoi primi sviluppi. – Il monachismo orientale, Roma, 1958, 307-319; კ. კეკელიძე, მეოთხე საუკუნის საზღვარგარეთელი ქართველი მოაზროვნე და მოღვაწე. – იხ. მისი: ეტიუდები, VI, თბილისი, 1960, 5-17; J. Assfalg and P. Krüger, Kleines Wörterbuch des Christlichen Orients, Wiesbaden 1975, 139; P.N. Egenger, OSB, Les Débuts du Monachisme en Palestine. Ancient Christianity in the Caucasus. – «Iberica Caucasia», vol. 1, London, 1998, 132; იხ. ასევე: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტ. VII, თბილისი, 1967, 107-117; IV ს-ის დასასრულსა და V ს-ის დასაწყისში წმ. მიწაზე ქართველთა მოღვაწეობაზე უნდა მიგვიბრუნდეს ასევე ნაზარეთში ხარების ახალი კათოლიკური ეკლესიის ადგილას V ს-ის პირველ ნახევრამდე დანგრეული ეკლესიის შეღესილობაზე შესრულებული გრაფიტები, იხ. ზ. ალექსიძე, ლუკრი, სინას მთა, ნაზარეთი. ეპიგრაფიკული ეტიუდები. – კრებ. „მნემე“, თბილისი, 2000, 18-25.

2 ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. II, თბილისი, 1980, 20-25; ივ. ლოლაშვილი, ცხოვრება პეტრე იბერისა, თბილისი, 1988, 79-203; ი. აბულაძე, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წგ. II, თბილისი, 1967, 213-263.

თავდაპირველად ქართველები მკვიდრდებოდნენ ცნობილ სავანეებში, ქმნიდნენ საკრებულოებს, აშენებდნენ ჩამოსულ ქართველთათვის სასტუმრო სახლებს. იერუსალიმის პირველი მღვდნელები იყვნენ ქართული სამეფო სახლისა და არისტოკრატის წარმომადგენლები. ქართველები ღვთისმსახურებას თავიანთ მშობლიურ ენაზე ასრულებდნენ არა მარტო ქართლში (იბერია), არამედ პალესტინაშიც, საბას ლავრაში, რაზედაც მოწმობს წმ. საბა განწმედილის ანდერძიც (+532 წ.).³

აქვე უთუოდ საინტერესოა აღინიშნოს ისიც, რომ V ს-იდან მოყოლებული X ს-მდე, აღმოსავლეთ საქართველოში (იბერია) ღვთისმსახურების იერუსალიმური წესი მოქმედებდა.⁴ ასევე კარგად არის ცნობილი, რომ პირველი ლიტურგიკული წიგნებიც (იერუსალიმური ლექციონარი, უძველესი იადგარი და მრავალთავი), რომლებსაც ქართული ეკლესია ღვთისმსახურებისას იყენებდა მშობლიურ ენაზე, V–VII სს-ის იერუსალიმური (ქრისტეს საფლავის ეკლესიის) პრაქტიკის ამსახველი იყო.⁵

V–VI სს-ში პალესტინაში ქართველთა მოძრაობის გეოგრაფია თანდათან ფართოვდება. ქართველებს ვხვდებით არა მარტო იერუსალიმსა და მის შემოგარენში, არამედ პალესტინის უდაბნოებში იმ დროისათვის უკვე დაფუძნებულ მონასტრებსა და ლავრებში, ასევე მათ მიერ აგებულ, საკუთრივ, ქართულ მონასტრებში.

წმ. მიწაზე საქართველოდან მოსულ მომლოცველთა თუ მოგზაურთა რაოდენობა, როგორც ჩანს, იმდენად დიდი იყო, რომ პეტრე იბერის ქართული „ცხოვრების“ თანახმად, პეტრე იბერი არა მარტო მონას-

3 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 38-39; ლ. მენაბდე, კერები, 26.

4 იხ. K. Kekelidze, Иерусалимский Канонарь, Тифлис, 1912; M. van Esbroeck, Les plus anciens homéliaires géorgiens, Louvain-la-Neuve, 1975; ე. მეტრეველი, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი, უძველესი იადგარი, თბილისი, 1980; თ. მგალობლიშვილი, კლარჯული მრავალთავი, თბილისი, 1991.

5 K. Kekelidze, Канонарь; ე. მეტრეველი, ც. ჭანკიევი, ლ. ხევსურიანი, უძველესი იადგარი; თ. მგალობლიშვილი, კლარჯული მრავალთავი, 165-190.

ტრებსა და ეკლესიებს აშენებდა, არამედ მას სასტუმრო სახლების აშენებაც კი დასჭირდა წმ. ქალაქში.

აი, როგორ გადმოგვცემს ამ ფაქტს „ცხოვრების“ ქართული ვერსია: პეტრე იბერმა და იოანე ლაზმა... „აღაშენეს სახლი სასტუმრო ქალაქსა შინა (იგულისხმება წმ. ქალაქი), და განუსუენებდეს მომავალთა ძმათა ქართველთა და ბერძენთა. რამეთუ განჰმზადეს ფერხთა საბანელი და ტრაპეზი და სარეცლები და წარაგეს ზოგი განძისა მის, რომელ აქუნდა სამეუფო თ.

და მერმე წარვიდეს უდაბნოდ, და შეკრიბნეს ძმანი მრავლად და აღაშენეს მონასტერი თვისისათჳს.“¹

ამავე ქართული „ცხოვრების“ მიხედვით, პეტრე, იოვანე და მათი მოწაფენი „წარვიდენ გვგჳტედ სანახებთა სკიტისათა.“ მოილოცეს იქაურობა, შემდეგ გამოარჩიეს ერთი ადგილი და აღაშენეს მონასტერი და ეკლესია. ხოლო შემდეგ „კუალად მოიქცეს იერუსალიმადჲ და კუალად აღაშენეს ქალაქსა შინა სახლი სასტუმროდ.“²

პეტრე იბერის ასურულ „ცხოვრებაში“, რომელიც პირვანდელი სახით არ გვაქვს და მისი გადამუშავებული ვერსიაა შემონახული, აღნიშნულია მხოლოდ მონასტრების მშენებლობა და არა სასტუმრო სახლებისა.³

მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც უკვე ითქვა, დღეისათვის პეტრე იბერის „ცხოვრების“ ორი ვერსიაა შემონახული (ქართული და სირიული), მაინც ძალზე მწირია ცნობები არა მარტო ამ პერიოდში წმ. მიწაზე მოღვაწე ქართველთა შესახებ, არამედ თვით პეტრე იბერის მოღვაწეობის აღსადგენად. ფაქტობრივად, თვით მის მიერ აშენებული მონასტრების მოძიება და იდენტიფიკაცია კი ჯერჯერობით საკმაოდ რთული პრობლემაა.

ასევე მწირია უძველესი ქართული და სხვაენოვანი წყაროების ცნობები, ზოგადად, ქართველთა აღმშენებლობის შესახებ

ბაც. რაღა თქმა უნდა, ამას ობიექტური საფუძველიც გააჩნია, ბევრი რამ გაქრა და განადგურდა სპარსელთა შემოსევისა (VI ს.) თუ არაბთა ბატონობის შედეგად (VII–XI სს.). ასე რომ, არაბობამდელი პერიოდის ქრისტიანული ძეგლების მიგნება თუ მათი რაობის დადგენა დღეს საკმაოდ რთული პრობლემაა თანამედროვე მეცნიერებისათვის.

ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ქართველი მოგზაურისა და მეცნიერის – ტიმოთე გაბაშვილის (XVIII ს.) ცნობები წმ. ჯვრის მონასტრის კედლის მხატვრობის შესახებ, რომლებიც მისი „მიმოსღვის“ ტექსტშია დაცული.⁴

1758 წელს წმ. მიწაზე მოგზაურობისას, ტიმოთე გაბაშვილმა წმ. ჯვრის მონასტერში იხილა ქართველ წმ. მამათა და მოწამეთა ჯგუფური გამოსახულება წარწერებითურთ.⁵ მათი ნაშთი ნიკოლოზ ჩუბინაშვილსაც (XX ს.) უნახავს.⁶ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ამ ჯგუფური გამოსახულებიდან მთელი რიგი ისტორიული პირების იდენტიფიკაცია შესაძლებელია, მაგრამ ნაწილი აქ ჩამოთვლილი მამებისა სავსებით უცნობია. ელ. მეტრეველის ვარაუდით, იმის გამო, რომ ამ პირთა სახელები არ დასტურდება ქართულ ლიტურგიკულ და პაგიოგრაფიულ ძეგლებში, მათი პოპულარობა, როგორც ჩანს, პალესტინის ქართული კოლონიის საზღვრებს არ გასცდენია.⁷ ხოლო მათი მოუხსენებლობა იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის სააღაპე კრებულში, ალბათ, იმაზე უნდა მეტყველებდეს, რომ ისინი იმ პერიოდის მოღვაწენი უნდა ყოფილიყვნენ, როდესაც ჯერ კიდევ წესად არ იყო ქართველ მოღვაწეთა ღვაწლის წერილობითი ფიქსაცია.⁸ როგორც

4 ელ. მეტრეველი, ტიმოთე გაბაშვილი – „მიმოსღვა“, თბილისი, 1956, 85–86; ელ. მეტრეველი, მასალები იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, თბილისი, 1962, 60.

5 ელ. მეტრეველი, ტიმოთე გაბაშვილი, – „მიმოსღვა“, 82–86; ელ. მეტრეველი, მასალები, 59–68.

6 Н. Чубинов, Описание Крестного Монастыря близ Иерусалима. - Сведения, т. I, вып. III, 45–46.

7 ელ. მეტრეველი, მასალები, 60–61; იხ. ასევე იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, II, 184.

8 ელ. მეტრეველი, მასალები, 60–61.

1 ილ. აბულაძე, ძეგლები, II, 229.

2 ილ. აბულაძე, ძეგლები, II, 235.

3 ივ. ლოლაშვილი, ცხოვრება პეტრე იბერისა, 79–203.

ცნობილია, ეს ტრადიცია იერუსალიმურ ქართულ თემში შედარებით გვიან, XI ს-იდან დამკვიდრდა, პროხორე შავშელის მიერ წმ. ჯვრის მონასტრის აშენების შემდგომ და პირველი, ვინც ამ კრებულში მოიხსენიება პროხორე შავშელია, მონასტრის აღმაშენებელი, მის მიერ გაწეული დიდი ღვაწლის გამო.¹ თუმცა ასევე ვერ გამოვრიცხავთ იმასაც, რომ იერუსალიმის ქართული კოლონიის ისტორიის ამსახველი მასალები ასევე განადგურებულიყო არაბობის ქამს.

აი, ტიმოთე გაბაშვილის მიერ ჯვრის მონასტერში დაფიქსირებული წმ. მამებისა და მოწამეთა სახელები, რომლებიც შესაძლებელია V–X სს-ში მოღვაწეობდნენ წმ. მიწაზე:

„მღვდელმოწამე მოსე ქართველი
მარი მღვდელმოწამე ქართველი
ეპისკოპოსი კინდ ქართველი
ეპისკოპოსი ნუნუს ქართველი“²

ამ სიიდან არც ერთი სახელი არ ჩანს ქართულ წყაროებში. ერთ-ერთი მათგანი მხოლოდ სომხურ წყაროში დასტურდება: VII ს-ის პალესტინის მონასტრების აღწერილობაში სომეხი ავტორი სომხურ მონასტრებთან ერთად ასახელებს ნეტარი კინდის მონასტერს იოდასაფის უდაბნოს მისასვლელთან. ხსენებული სომხური წყაროს გამომცემელი დ. ალიშანი ნეტარი კინდის შესახებ ვერაფერს ამბობს გარდა იმისა, რომ მისი ვარაუდით, იგი შეიძლება IV ს-ის მეორე ნახევრის მოღვაწე იყოს, წმ. ნერსეს მოწაფე.³ დღეისათვის, რა თქმა უნდა, ძალზე ძნელია ზემოხსენებული ორი კინდის ერთმანეთთან დაკავშირება, მაგრამ ამჯერად, ალბათ, ისიც საინტერესოა, რომ VII ს-ის სომხურ წყაროში დაფიქსირებულია ნეტარი კინდი და მისი სახელობის მონასტერი.

1 ელ. მეტრეველი, მასალები, 61; იხ. ჯვრის მონასტრის კოლექციის ხელნაწერი იერ. 24-25; R. Blake, Catalogue de manuscrits géorgiens de la bibliothèque patriarchale grecque de Jérusalem. - «Revue de l'Orient Chrétien», 24, 1924.

2 ელ. მეტრეველი, ტიმოთე გაბაშვილი – „მიმოსღვა“, 85-86; ელ. მეტრეველი, მასალები, 60.

3 Archive de L'Orient Latin, II, Paris, 1884, 394-399.

ბუნებრივია, წმ. ჯვრის მონასტრის ქართველ წმ. მამათა და მოწამეთა სია სრული არ არის. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის, რომ სამუელ ქართველი ეპისკოპოსის სახელი ზემოხსენებულ სიაში არ ჩანს. მაგრამ მისი სახელი დასტურდება ბერძნულენოვანი საფლავის ქვაზე, რომელიც წმ. ქალაქის გალაგნის გარეთ შემთხვევით აღმოჩნდა მშენებლობისას. სამუელ ეპისკოპოსის მონასტერი, წარწერის მიხედვით, დავითის კოშკთან მდებარეობდა, იაფოს კარიბჭესთან,⁴ ხოლო თვით წარწერა სამუხეუმო პასპორტის მიხედვით V–VII სს-ით თარიღდება და დღეს, იერუსალიმში, როკფელერის მუზეუმშია დაცული⁵ (თუმცა ჩემი ვარაუდით, წარწერის წაკითხვა და მისი თარიღი, ალბათ, უფრო დასაზუსტებელია).

ამრიგად, ცხადია, რომ V ს-იდან ქართველები საკმაოდ იყვნენ წმ. მიწაზე. ამას ადასტურებს არა მარტო პეტრე იბერის „ცხორების“ ქართულ-სირიული ვერსიები, არამედ ზემოაღნიშნული ჯვრის მონასტრის დღეისათვის განადგურებული კედლის მხატვრობის მნიშვნელოვანი ნაწილიც, რომელიც ტიმოთე გაბაშვილის აღწერილობით არის შემორჩენილი.⁶ ამასვე ადასტურებს წმ. გერასიმე იორდანელისა და მისი მონასტრის შესახებ შემონახული რამდენიმე ბიზანტიური წყაროც, რომელთა მიხედვითაც იუდეისა და იორდანეს უდაბნოში მოღვაწე ბერებს შორის ჯვაროსნებამდე და ჯვაროსანთა შემდეგაც იყვნენ ქართველი (იბერიელი) ბერები, მესვეტეებიც კი, რომლებიც გამორჩეულნი იყვნენ თავისი რწმენითა და ღმრთისადმი მსახურებით. მათთან კონტაქტს, მიახლოებასაც კი მორწმუნეთათვის დიდი სულიერი სარგებელი მოჰქონდა. აქვეა ცნობები იმ ქართველი ბერების შესახებაც, რომლებიც კალამონში ცხოვრობდნენ. განსაკუთრებით აღნიშნულია მათი ღვაწლი კალამონის მონასტრისა და

4 J.H. Iliffe, Cemeteries and a Monastery at the Y.M.C.A., Jerusalem, QDAP 4, 1935, 78-80; Y. Israeli, D. Mevorah, Cradle of Christianity, Jerusalem, 2000, 173, 224.

5 Y. Israeli, D. Mevorah, Cradle of Christianity, 173, 224.

6 ელ. მეტრეველი, ტიმოთე გაბაშვილი – „მიმოსღვა“, 82-83.

იორდანეს უდაბნოში წმ. გერასიმე იორდანელის სახელთან დაკავშირებული წმ. ადგილების გადასარჩენად, რაც მათთვის შესაძლებელი იყო მამლუქებთან და ბაღდადის ხალიფებთან კარგი ურთიერთობის გამო.¹ ასევე შემონახულია ცნობები კალამონის მონასტრის კედლებზე ქართული წარწერების არსებობის შესახებ ჯვაროსნებამდელ პერიოდშიაც კი.²

პალესტინის უდაბნოებში ქართველთა მოღვაწეობა დიდ ინტერესს იწვევდა მუდამ ქართველოლოგიურ თუ ადრეულ ქრისტიანობაზე მომუშავე სამეცნიერო წრეებში, განსაკუთრებით, ალბათ, იუდეის უდაბნო უნდა გამოიყოს. აქ სამონასტრო ცხოვრების დაწყებისთანავე, უკვე IV ს-იდან იუდეის უდაბნოში განმარტობა თუ დამკვიდრება – მონასტრებისა და ლავრების დაფუძნება ყველა ეროვნების ქრისტიანისათვის უდიდესი პატივი და ოცნება იყო. V ს-იდან მოყოლებული კი, იუდეის უდაბნო, ქრისტიანულ სამყაროში, ფაქტობრივად, სამონასტრო ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს ცენტრად გადაიქცა.

იმის გამო, რომ ამ პერიოდის ამსახველი წერილობითი წყაროები ძალზე ცოტაა შემონახული, განსაკუთრებული მნიშვნელობა არქეოლოგიას ენიჭება. იუდეის უდაბნოში არქეოლოგიური გათხრების დაწყება 1928 წლიდან ბრიტანელი ისტორიკოსის დერვეს შჩიტის სახელს უკავშირდება.³ შემდეგ აქ მუშაობდნენ ცნობილი ფრანცისკელი მეცნიერები: ვირჯილიო კორბო და ბელარმინო ბაგატი.⁴ 1967 წლიდან კი უკვე ისრაელელი არქეოლოგები იწყებენ აქტიურ მუშაობას და შთამბეჭდავ შედე-

გებსაც აღწევენ.⁵ მართალია, ეს გათხრები ძალზე მასშტაბურად მიმდინარეობდა და მიმდინარეობს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ქართული ძეგლების სპეციალური კვლევა აქ ფაქტობრივად, არასოდეს ხდებოდა.

ამ მხრივ, იერუსალიმის მახლობლად, იუდეის უდაბნოს დასაწყისში, თანამედროვე არაბულ სოფელ უმლეიზონში ჯონ ზელიგმანის მიერ გამოვლენილი მასალა სრულიად უნიკალურია. ფაქტობრივად, ჯონ ზელიგმანის მიერ დღემდე უცნობი ქართული მონასტრის აღმოჩენის ფაქტი ვირჯილიო კორბოს მიერ ბირ-ელ-კატში პეტრე იბერის მონასტრის აღმოჩენის ტოლფასია და მას, უდავოდ, დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს. პირადად ჩვენთვის კი, ქართველი მეცნიერებისათვის, დიდი ბედნიერებაა, რომ ამ აღმოჩენის მონაწილენი გავხდით.

ახლა, რაც შეეხება წარწერას:

წარწერა პალეოგრაფიული ანალიზის საფუძველზე V ს-ის დასასრულითა და VI ს-ის დასაწყისით თარიღდება; მის არქაულობაზე უნდა მეტყველებდეს ასევე მასში შემონახული სახელიც – „იოჰანე“.

უძველესი ქართული წერილობითი ძეგლების კვლევის შედეგად დღეს სავსებით დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ამ სახელის ფორმა – „იოჰანე“ – ქართულ ტექსტებში V ს-იდან VII ს-ის ნახევრამდე დასტურდება (იხ. ხანმეტი ლექციონარი, ხანმეტი მრავალთავი, ხანმეტი ოთხთავი და ა. შ.). მხოლოდ VII ს-ის მეორე ნახევრიდან ჩნდება ფორმა – „იოანე“.⁶

ასე რომ, ჩვენს წარწერაში დამოწმებული ფორმა – „იოჰანე“ – ამ წარწერის არქაულობაზე მეტყველებს და, შესაბამისად, მის თარიღს V–VII სს-ს შორის ათავსებს.

ქართული და უცხოური წერილობითი წყაროებიდან ადრებიზანტიური პერიოდის (IV–VIII სს.) პალესტინაში მოღვაწე ქართველთა შორის უცნობია იოჰანე ფურ-

1 J. Wilkinson, J. Hill, W.F. Ryan, Jerusalem Pilgrimage, 1099-1185, London, 1988, 330-331; St. Gerasimus Jordanian and his Holy Monastery, Larnaca, Cyprus, 2001 (in Greek).

2 St. Gerasimus Jordanian, 45.

3 D.J. Chitty, A.H.M. Jones, The Church of St. Euthymius at Khan el-Ahmar, near Jerusalem. - PEFQS, 1928, 175-178; D.J. Chitty, Excavations at the Monastery of St. Euthymius. - PEFQS, 1930, 43-7; 150-153; D.J. Chitty, The Monastery of Euthymius. - PEFQS, 1932, 188-203; Y. Hirschfeld, The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period, 1992, 2-6.

4 იხ. Y. Hirschfeld, The Judean Desert, 6.

5 იხ. Y. Hirschfeld, The Judean Desert, 6; იხ. ასევე: E. Stern, The New Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land, Jerusalem, 1993, 1,2, 3, 4.

6 ე. ჭელიძე, ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია, I, თბილისი, 1996, 286-291.

ტაველ ეპისკოპოსის სახელი.

უმღეიზონის წარწერაში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იოჰანე ქართველი ეპისკოპოსის ზედწოდება „ფურტაველი“. იოჰანე ფურტაველ ეპისკოპოსთან დაკავშირებით ქართველი მკითხველისათვის მაშინვე ჩნდება ცდუნება, იგი იოანე ცურტაველ ეპისკოპოსის (V ს.) სახელთან გააიგივოს.¹ თუმცა, ჩემი აზრით, „ცურტავი“ და „ფურტავი“ სრულიად განსხვავებული სახელწოდებებია, რომელთაგან პირველი საქართველოს უკავშირდება, მეორე კი – პალესტინას. „ცურტავის“ ეტიმოლოგია დღემდე ბუნდოვანია, „ფურტავი“ კი, ჩემი ვარაუდით, წმ. მიწაზე არსებული, ადგილობრივი – სემიტური – წარმოშობის სახელი უნდა იყოს. ეს ფაქტი გამონაკლისს არ წარმოადგენს წმ. მიწის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის, სადაც დასტურდება არა მარტო საკუთრივ ქართული წარმოშობის სახელები, როგორიცაა, მაგ., დევთუბანი (კომპოზიტი),² არამედ სემიტური წარმოშობისაც, მაგ., დერტავი/დელტავი, დერტუფა (ასევე კომპოზიტები).³

ვფიქრობ, ჩემს ვარაუდს განამტკიცებს ისიც, რომ წარწერის ტექსტში იოჰანე ფურტაველ ეპისკოპოსის სახელთან მითითებულია მისი ეროვნებაც: „ქართველისაჲ“. ამ შემთხვევაში, კონკრეტულად, ხსენებული სახელის – „ქართველისაჲს“ – ქვეშ, ჩემი ფიქრით, მხოლოდ და მხოლოდ იბერიელი ივარაუდება, ე. ი. წარმოშობით ქართველი, აღმოსავლეთ საქართველოს სახელმწიფოს (იბერიის) მკვიდრი. ამასთან დაკავშირებით, უთუოდ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ეს გახლავთ ამ ტერმინის, ე. ი. „ქართველის“ უძველესი დამოწმება. ქართულ წერილობით წყაროებში იგი მხოლოდ VII

ს-იდან ჩნდება.⁴ ვფიქრობ, ეს ფაქტი უცნაურად არ უნდა მოგვეჩვენოს, რადგან თვით ჩვენი ეროვნული წელთაღრიცხვაც – „ქართული დასაბამიდან“ საქართველოში IX ს-იდან ჩნდება, წმ. მიწაზე კი უკვე V–VI სს-იდან დასტურდება.⁵

თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ ფაქტს, რომ მონასტერი ქართულია, მონასტრის კრიპტაში სხვა სამარხთაგან გამოყოფილია და სრული პატივით არის დაკრძალული ქართველი ეპისკოპოსი იოჰანე, რომლის საფლავის ქვის წარწერაც ქართულენოვანია, მაშინ სავესებით გაუგებარია, რატომ გახდა საჭირო ქართული მონასტრის ქართულენოვანი საფლავის წარწერაში ქართველი ეპისკოპოსის ეროვნების განმარტება. ხომ არ უკავშირდება ეს იოჰანე ეპისკოპოსის ზედწოდების პრობლემას. ზედწოდება „ფურტაველი“ საქართველოში მიღებულ სახელწოდებას რომ წარმოადგენდეს, ხოლო თავად იოჰანე ეპისკოპოსი კი საქართველოს რომელიმე კუთხეში არსებული მონასტრის ეპისკოპოსი ყოფილიყო, ამ შემთხვევაში ხსენებულ წარწერაში ეპისკოპოსის ეროვნების დაფიქსირება ქართული მონასტრის ქართულ წარწერაში ჩემთვის აუხსნელია. მაგრამ, თუ ვივარაუდებთ, რომ ეს ზედწოდება („ფურტაველი“) წმ. მიწაზე შეძენილია და, თანაც, არაქართული წარმოშობისაა, მაშინ, ალბათ, უფრო გასაგები გახდება უცხოენოვანი სახელის მქონე ქართული მონასტრის ქართულ წარწერაში ქართველი ეპისკოპოსის წარმომადგენლობის დაფიქსირება.

ამ წარწერისგან განსხვავებით, სამუელ ქართველი ეპისკოპოსის ბერძნულენოვანი საფლავის ქვის წარწერაში სამუელ ეპისკოპოსის ქართველობის (იბერიელობის)

1 იხ. ილ. აბულაძე, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წგ. I, თბილისი, 1964, 11-29.

2 თ. ცერაძე, დევთუბანი – ქართველთა სამოღვაწეო უცნობი კერა წმ. მიწაზე. – „მრავალთავი“, XX, თბილისი, 2003, 179-182.

3 იხ. ელ. მეტრეველი, დერტავისა და დერეტუფას ხელნაწერების ირგვლივ. – აღმოსავლური ფილოლოგია, IV, თბილისი, 1976, 74-89; ელ. მეტრეველი, მასალები, 174.

4 დ. მუსხელიშვილი, ქართველთა თვითსახელწოდების ისტორიისათვის. – კრ.: საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია, თბილისი, 1993, 337-376; დ. მუსხელიშვილი, ქართველთა ეთნოგენეზის პრობლემისათვის. – ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი, თბილისი, 2002, 5-17.

5 L. Segni, The Beit Safafa Inscription Reconsidered and the Question of a Local Era in Jerusalem. – Israel Exploration Journal, v.43, 1993, 157-168; L. D. Segni, A Georgian Chronological system in the sixth-century Jerusalem, 1997, 1-8, გამოუქვეყნებელი.

მითითება, ჩემი ფიქრით, სავესებით გასაგებია და აი, რატომ:

თავდაპირველად მოვიყვანე სამუელ ეპისკოპოსის საფლავის ბერძნულენოვანი წარწერის ტექსტის თარგმანს:

„ესე სამარხი სამუელ ქართველი (ბერძნ. იბერიელი) ეპისკოპოსისა, რომელიც იყო დავითის კოშკში ქართველთა (იბერთა) მიერ შეძენილი ქართველთა (იბერთა) მონასტრის ეპისკოპოსი“.¹

ვფიქრობ ნათელია, რომ ამ წარწერაში საუბარია პეტრე იბერის მიერ წმ. ქალაქში, დავითის კოშკთან დაარსებულ იბერთა მონასტერზე, მაგრამ სამუელ ეპისკოპოსის სამარხი საფლავის წარწერიანი ქვით აღმოჩენილ იქნა დავითის კოშკის მახლობლად, წმ. ქალაქის, იაფოს კარიბჭის გარეთ, საერთო ქრისტიანულ სასაფლაოზე. ამ შემთხვევაში, სავესებით გასაგებია, რომ მონასტრისა და, საერთოდ, ძველი ქალაქის კედლის გარეთ არსებულ სასაფლაოზე საფლავის ქვაზე წარწერა ბერძნულ ენაზე გაკეთებულიყო, რაც ბუნებრივია ქრისტიანული პალესტინისათვის. გასაგებია ისიც, რომ ამ ბერძნულენოვან ტექსტში ასევე დაფიქსირებულიყო არა მარტო ეპისკოპოსის სახელი და ეროვნება, არამედ მითითებული ყოფილიყო თვით მონასტრის ადგილმდებარეობა და მისი სახელიც – ქართველთა (იბერთა).

ამ ორი ქართველი ეპისკოპოსის საფლავის ქვების წარწერათა გათვალისწინების შედეგად უმღეიზონის წარწერაში დადასტურებული იოჰანე ქართველი ეპისკოპოსის ზედწოდება „ფურტაველი“ უფრო ადგილობრივი – სემიტური – წარმოშობისად მეჩვენება. ეს ზედწოდება, ალბათ, ფურტავიდან არის ნაწარმოები, რაც, შესაძლებელია, მონასტრის სახელი იყო, თუმცა ვერც იმას გამოვრიცხავ, რომ იგი, თავისთავად, ამ ადგილთან დაკავშირებული ძველი ტოპონიმიდანაც მომდინარეობდეს.

თუმცა აქვე არსებობდა ასევე გარკვეული ცდუნება, რომ უმღეიზონის წარწერაში მოხსენიებული „ფურტაველი“ ეპისკოპოსი „ეპისტოლეტა წიგნი“ დასახელებული „ფორთის“ (სომხ. porta) ეპისკოპოსთან დამეკავშირებინა. „ფორთის“ ეპისკოპოსის

ხსენება შემონახულია აბრაამ სომეხთა კათალიკოსის, კირონ ქართლის კათალიკოსისადმი მიწერილ მესამე ეპისტოლეში, სადაც მოცემულია ქართველთა, კავკასიელ ალბანელთა და სივნიელთა ეპისკოპოსების სია, რომლებიც დვინის 506 წლის კრებას ესწრებოდნენ.² მაგრამ იმის გამო, რომ ამ ეპისტოლეს სომხური ტექსტის საფუძველად გამოყენებულია მისი სომხური წყაროს – დვინის კრების „პირობის წიგნის“ – ბერძნული თარგმანი, ნაცვლად დაკარგული სომხური ორიგინალისა, ხსენებულ ეპისტოლეში ძალზე დამახინჯებულია საეპისკოპოსოთა სახელები და ბევრი მათგანის, ისევე როგორც „ფორთის“ საეპისკოპოსოს იდენტიფიკაცია სრულიად შეუძლებელია.³

ყოველივე ამის გამო, „ფურტაველი“, „ფურტაველის“ ეტიმოლოგიის ძიებისას ჩემი ყურადღება შევაჩერე მხოლოდ ორ სემიტურ სიტყვაზე, რომელთაგან

ერთია – ებრ. Phura – საწნახელი, ჭურჭელი, რომელშიაც ყურძენი ფეხით იწურება;

მეორე კი – არამ. Phurta – პატარა, მცირე (დიდიდან გამოყოფილი მცირე ერთეული, ნაწილი).

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1. ებრ. Phura – საწნახელი⁴

თუ ქართული ფურტავის წარმოქმნის საფუძველად მივიჩნევთ ებრ. Phura-ს, მაშინ უნდა მოიძებნოს ფურტავის მეორე ნაწილის – tav-ის წყარო. ვფიქრობ, ამ შემთხვევაში ეს შეიძლება იყოს არამეული tav, რაც წმიდას, კარგს, კურთხეულს ნიშნავს.⁵

თუ დავეშვებით, რომ ქართული „ფურტაველი“ კომპოზიტია, რომელიც შედგენილია ებრაულ-არამეული სიტყვებისაგან Phura + Tav, სადაც Phura-ში ბოლოკიდური ა ქართულისათვის ბუნებრივად ამოვარდება, მაშინ მივიღებთ Phurtav-ს – ქართ. ფურტავი, რაც, ალბათ, ნიშნავდა წმ. საწნახელს ან წმ. საწნახელის ადგილს, საიდანაც შეიძლება ნაწარმოები იყოს მონასტრის სახელიც.

2 ზ. ალექსიძე, ეპისტოლეტა წიგნი, თბილისი, 1968, 97.

3 ზ. ალექსიძე, ეპისტოლეტა წიგნი, 161-162.

4 A. Even-Shoshan, Explanatory Dictionary, Jerusalem, 1999; F.A. Shapiro, Ivrit-Russian Dictionary, Moscow, 1963.

5 J. Rayne Smith D.D., A Compendious Syriac. Dictionary founded upon the Thesaurus Syriacus, Oxford, 1973.

1 Y. Israeli, D. Mevorah, Cradle of Christianity, 173.

ამასთან დაკავშირებით უთუოდ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ Phura ბიბლიაში რამდენჯერმე გვხვდება საწნახლის მნიშვნელობით. მოვიყვან მხოლოდ ერთ მაგალითს – ესაია 63, 2-3:

„რატომ არის წითელი შენი ტალავარი და შენი სამოსელი საწნახელში დაწურულივით?

მე მარტო ვწურავდი ღვინოს და ხალხთაგან არავინ იყო ჩემთან. ვწურავდი ჩემი რისხვისას და ვწნებავდი ჩემი მძვინვარებისას, და მისი სისხლი მოესხურა ჩემს სამოსელს და შევბღალე ჩემი ტალავარი“.¹

საინტერესოა, რომ ბიბლიის ზოგიერთი კომენტატორის აზრით, საწნახელსა და მასში ყურძნის წურვას სიმბოლური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს, რაც გულისხმობს ღმრთის მტრების დასჯას.²

გვიჩრობ, შეიძლება სწორედ ამ სიმბოლური მნიშვნელობის გავლენით გვხვდება ებრ. Phura (საწნახელი) შემდეგი არაბიზებული ტოპონიმების ძირებში, როგორიცაა:

Kh. el Fureihiyye (ბოლოში დამატებული აქვს არაბული წარმომავლობის სუფიქსი).

ეს ტოპონიმი ნიშნავს საწნახლის ნანგრევებს.

აქ არის მავზოლეუმი, იგი მდებარეობს სამარიაში.³

მეორე არის Kh. Fureir – ფურეირის ნანგრევები.

ორივე ტოპონიმის ძირი არის Phur (Phr, Fr).⁴

საინტერესოა ისიც, რომ არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ჯონ ზელიგმანმა ამ ადგილზე დაადასტურა ასევე აღწერილობითი პერიოდის ებრაული კვალიც. იქნებ, ამ ადგილს ებრაელთათვის, მართლაც, ეს სახელი – „ფურტავი“, როგორც წმ. საწნახლის ადგილი ერქვა, რომელიც არაბობის შემდგომ შემოგვინახა მხოლოდ ქართულმა წარწერამ.

თუ ეს ვარაუდი სიმართლესთან ახლოს არის, მაშინ შეიძლება გვეფიქრა, რომ პალესტინაში ერთ-ერთი ქართული მონასტრის სახელი – „დერტავი“ კომპოზიტს წარმოადგენს, არაბული Dār, Deir-ის და არამეული tav-ისაგან შედგენილს, რაც უნდა ნიშნავდეს წმიდა (კუროხეულ) მონასტერს.⁵

ახლა, რაც შეეხება მეორე ვარაუდს:

ესაა არამეული Phurta – მცირე, პატარა ნაწილი (დიდიდან, მთელიდან გამოყოფილი მცირე).⁶

ეს სიტყვა ვერ დავადასტურებ ბიბლიაში. თუ ამ არამ. სიტყვას – Phurta-ს დავუშვებთ ქართული „ფურტავის“ წყაროდ, მაშინ ქართული „ფურტავი“, არამ. Phurta-დან მომდინარე, უნდა ნიშნავდეს პატარა, მცირე მონასტერს, რომელიც რომელიღაც დიდისაგან იყო გამოყოფილი ცალკე ერთეულად. აქედან კი „ფურტაველის“ მიღება ქართულისათვის ძალზე მარტივია. თუ მონასტერს ერქვა „ფურტა“, მაშინ მისი ეპისკოპოსი იქნებოდა ფურტა-ელ-ი ეპისკოპოსი, სადაც ბოლოკოდურ ა-სა და ელ სუფიქსს შორის ქართულის ნიადაგზე ბუნებრივად შეიძლება გაჩნდეს ვ-ინი, რის შედეგადაც ვიღებთ „ფურტაველ“ ეპისკოპოსს.

უთუოდ მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნაც, რომ Furt (Frt) ძირით ნაწარმოები ტოპონიმიც დადასტურებულია პალესტინაში (იხ. Furt).⁷

თუ ეს ვარაუდი მისაღებია, მაშინ ასევე შეიძლება იყოს ნაწარმოები ერთი ბიზანტიური მონასტრის ბერძნული სახელწოდება „კატამონი“; ბერძნ. κατά-μονή-დან იმავე მნიშვნელობით – გამოყოფილი, ინდივიდუალური ერთეული, ე. ი. პატარა მონასტერი.⁸ გარკვეულ პერიოდში ეს მონასტერიც ქართველებს ეკუთვნოდათ,⁹ დღეს კი იგი იერუსალიმის ბერძნული

5 ელ. მეტრეველი, დერტავისა და დერტუფას ხელნაწერების ირგვლივ, 74-78.

6 A. Even-Shoshan, Explanatory Dictionary.

7 Y. Tsafir, L. Di Segni, J. Green, Tabula Imperii Romani, 125.

8 D.D. Lampe, A Patristic Greek Lexicon.

9 ელ. მეტრეველი, მასალები, 89. Johannes Pahlitzsch, Die Bedeutung Jerusalems für das Königtum und Kirche in Georgien zur Zeit der Kreuzzüge im Vergleich zu Armenien. – L'idea di Gerusalemme nella spiritualità Cristiana del medioevo, Città del Vaticano, 2003, 104-131.

1 А.П. Лопухин, Толковая библия, II, Петербург, 1987, 526-527.

2 А.П. Лопухин, Толковая библия, II, 526-527.

3 Y. Tsafir, L. Di Segni, J. Green, Tabula Imperii Romani, Iudaea-Palaestina. Maps and Gazetteer, Jerusalem, 1994, 125.

4 Y. Tsafir, L. Di Segni, J. Green, Tabula Imperii Romani, 125.

საპატრიარქოს კუთვნილებაა.

„კატამონის“ სახელწოდებასთან დაკავშირებით შეიძლება საინტერესო იყოს იმის აღნიშვნაც, რომ ეს მონასტერი იერუსალიმის წმ. ჯვრის მონასტრის დაქვემდებარებაში იყო წმ. ნიკოლოზის მონასტერთან ერთად (ეს უკანასკნელი წმ. ჯვრის მონასტრის მახლობლად მდებარეობდა და დღეს სავსებით განადგურებულია).¹ სამივე მონასტერი ერთმანეთთან 4–5 კმ-ის რადიუსის ფარგლებში მდებარეობდა და მართლაც შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ „კატამონის“ ეს სახელი დარქმეოდა, როგორც წმ. ჯვრის მონასტრის დაქვემდებარებაში მყოფ მცირე ერთეულს.

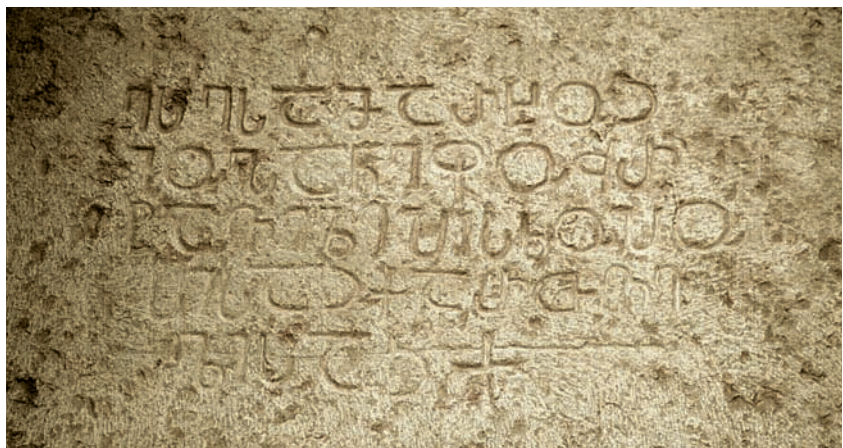
ვფიქრობ, ანალოგიური ვითარება შეიძლება ვივარაუდოთ „ფურტავთან“ დაკავშირებითაც. ეს ახლად აღმოჩენილი მონასტერი, ფაქტობრივად, პეტრე იბერის ორ მონასტერს შორის (ერთი – დავითის კოშკ-

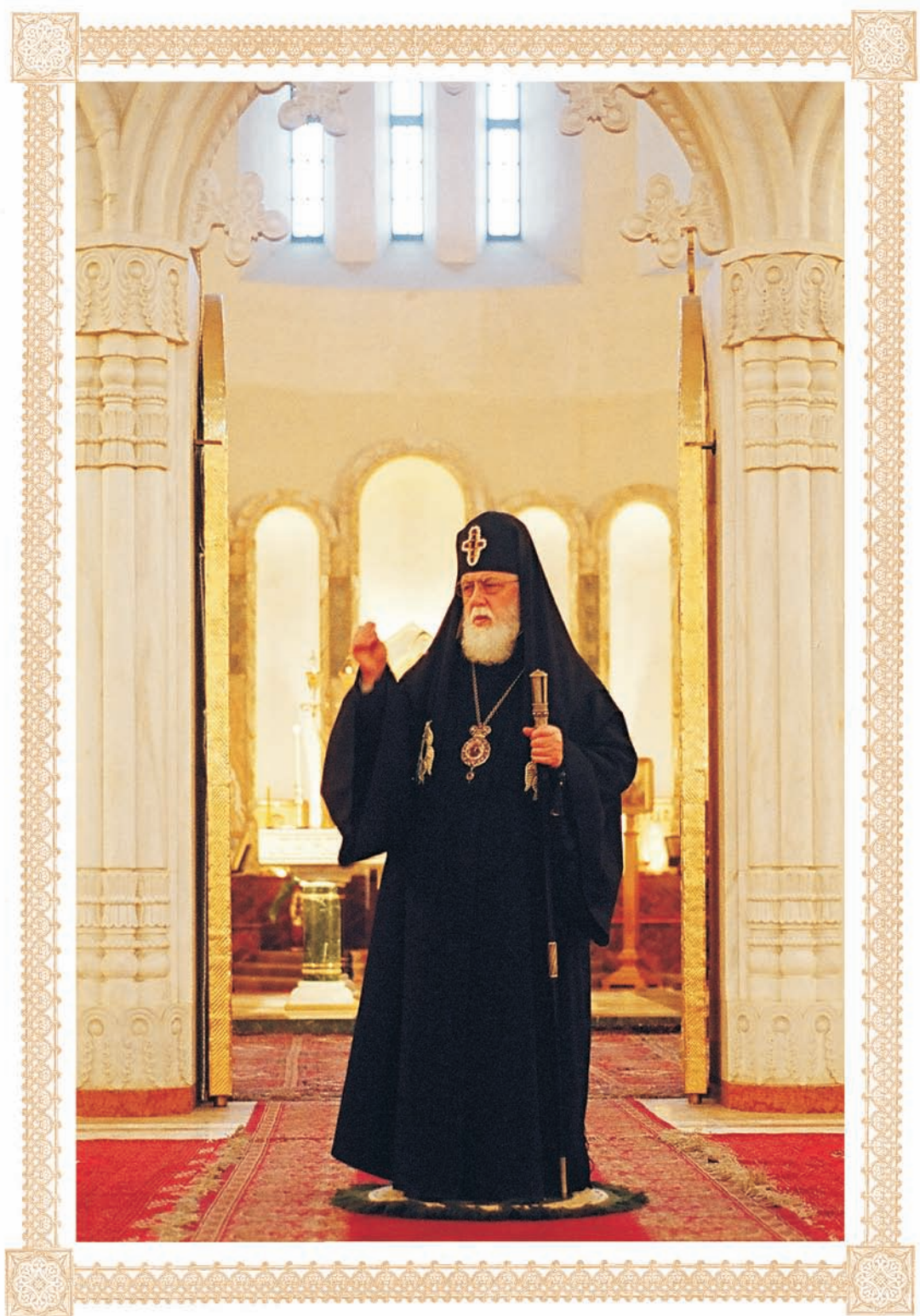
თან, იაფოს კარიბჭესთან, მეორე კი – ბირელ-კატში) მდებარეობს, დაახლ. 4–5 კმ-ის რადიუსით და იქნებ, ისიც პეტრე იბერის მონასტრის განშტოებას წარმოადგენდა და ამიტომაც დაერქვა მას ეს სახელი.

აქვე უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ ფურტაველი ეპისკოპოსი, როგორც ჩანს, ერთი მონასტრის ეპისკოპოსია, ისევე როგორც ზემოხსენებული სამუელ ეპისკოპოსი (რაც, ჩემი ვარაუდით, ამ პერიოდის პალესტინისათვის გამონაკლისს არ წარმოადგენს).

დაბოლოს, ჩემ მიერ განხილული თითოეული ვარიანტი, ჯერჯერობით, მხოლოდ ვარაუდების დონეზე რჩება და, რატომაც უნდა, შორს არის კონკრეტული დასკვნებისაგან. მაგრამ უმღეიზონში გათხრების გაგრძელების შემთხვევაში, იმედი მაქვს, ჩემს მსჯელობას უთუოდ უფრო მყარი საფუძველი მიეცემა.

¹ ელ. მეტრეველი, მასალები, 145.

ქმინება

**რომის ჰაზის იოანე-პავლე II და სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II
შესვენდრა საქართველოს მეცნიერებისა და კულტურის
წარმომადგენლებთან 1999 წლის 9 ნოემბერს**

აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძის გამოსვლა

თქვენო აღმატებულებაჲ ბატონო პრეზიდენტო,
თქვენო უწმიდესობაჲ და უნეტარესობაჲ, სრულიად საქართველოს კათო-
ლიკოს-პატრიარქო,

ქალბატონებო, ბატონებო!

დღეს მთელი განათლებული ქართველი საზოგადოებრიობა უდიდესი
მოწიწებით ეგებება ჩვენი საუკუნის გამორჩეულ მოღვაწეს, ვატიკანის ქალაქ-
სახელმწიფოს სუვერენს, სრულიად კათოლიკური ეკლესიის პირველმსახურს,
მის უწმიდესობას რომის ჰაზს იოანე-პავლე მეორეს.

ქრისტიანობის მესამე ათასწლეულის მიჯნაზე ქრისტიანული ქვეყნების
მონახულება სარწმუნოების უმაღლეს მსახურთა მიერ ჩვენი რწმენის მრავალ-
საუკუნოვან ისტორიაში განსაკუთრებული ღირებულების მოვლენად უნდა
ჩაითვალოს, რასაც არა მხოლოდ და არა იმდენად წმინდა კონფესიური, რამ-
დენადაც უდიდესი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ღრმა კულტურულ-ის-
ტორიული მნიშვნელობა ენიჭება.

ჩვენი საუკუნის დამლევს ქართველობა ზეიმით აღნიშნავს საქართველოს
სახელმწიფოებრიობის 3000 წლისთავს. ამავე დროს, ჩვენ, ქართველები, უძვე-
ლესი ქრისტიანული ერი ვართ, წარმომადგენლები აღმოსავლური – მართლ-
მადიდებლური – ქრისტიანობისა.

აღმოსავლური ქრისტიანობა, განსხვავებით დასავლური ქრისტიანობისაგან,
ხასიათდებოდა იმით, რომ იგი ქრისტიანობას თავიდანვე ავრცელებდა ადგილო-
ბრივი, ეროვნული ენებისა და კულტურების საფუძველზე.

ამ მოვლენამ გამოიწვია ის, რომ აღმოსავლურ კულტურულ არეალში
ქრისტიანობის მიღებასთან ერთად იმთავითვე იწყებოდა საღმრთო წიგნების
თარგმნა და ღვთისმსახურება ეროვნულ, მშობლიურ ენებზე. სწორედ ეს იყო
აღმოსავლურ ქრისტიანობაში ეროვნებისა და ეროვნული კულტურების ჩამო-
ყალიბების განმსაზღვრელი ფაქტორი.

შუა საუკუნეების ჩვენი დიდი მწერლისა და მოღვაწის გიორგი მერჩულეს
თქმით: „ქართლად ფრიადი ქუეყანაჲ აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართუ-
ლითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ღოცვაჲ ეოველი აღესრულების“. ეს ზრინციპი
ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანობის მიღების პირველსავე საუკუნეებიდან მოქმედებ-
და და წარმართავდა და განსაზღვრავდა მთელს ჩვენს სულიერ არსებობასა და
ყოფიერებას.

ამისაგან განსხვავებით, ქრისტიანობა დასავლურ კულტურულ არეალში
ვრცელდებოდა ძირითადად ლათინური ენის საფუძველზე, საღმრთო წიგნების
ადგილობრივ, ეროვნულ ენებზე გადატანისა და თარგმანების გარეშე.

ზრინციპი საეკლესიო მსახურებისა და წირვა-ღოცვის ეროვნულ ენებზე

ჩატარების კათოლიკურ სამეაროში, როგორც ცნობილია, მხოლოდ მოგვიანებით განსორციელდა და ამის უპირველესი გამტარებელი დღეს მისი უწმიდესობა რომის პაპი იოანე-პავლე მეორე ბრძანდება, რომელიც მრავალენოვნობის განსაცვიფრებელ მაგალითს გვიჩვენებს და ღვთისმსახურებას თითქმის ეველა იმ ხალხთა ენებზე ატარებს, რომელთაც იგი უმაღლესი სამშვიდობო მისიით ეწვევა.

საქართველოშიც, ჩვენს საზოგადოებასაც მისმა უწმიდესობამ ქართულად მიმართა და მოუწოდა ეველა ქრისტიანს მშვიდობის, მშობისა და კაცთმოყვარეობისაკენ.

ეს უმაღლესი ჰუმანური მისია, რასაც მისი უწმიდესობა იოანე-პავლე II ასე წარმატებით ასორციელებს მრავალი წლის მანძილზე, განსაკუთრებით განსაზღვბა ჩვენი დღეს, ჩვენს უძველეს ქრისტიანულ ქვეყანაში – საქართველოში – და მთელს კავკასიაში.

სწორედ აქ საქართველოს ზრეზიდენტმა ედუარდ შევარდნაძემ წამოაყენა „მშვიდობიანი კავკასიის“ იდეა, იდეა კულტურათა და ცივილიზაციათა დიპლომატიისა და თანამშრომლობის თაობაზე, რომელიც დაუპირისპირდა დასავლეთში ფართოდ გავრცელებულ კონცეფციას „ცივილიზაციათა შეტაკების“ *«clash of civilizations»* შესახებ მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში, მათ შორის კავკასიაშიც.

გამოუთქვამთ რწმენას, რომ მისი უწმიდესობის, რომის პაპის იოანე-პავლე II ვიზიტი საქართველოში კიდევ უფრო მეუწეობს ხელს კავკასიაში ამგვარი დიპლომატიის წარმართვასა და თანამშრომლობის სხვადასხვა ცივილიზაციასა და სარწმუნოებას შორის; ჩვენი ქვეყანა სომ უოველთვის გამოირჩეოდა განსაკუთრებული შემწენარებლობით განსწავებული აღმსარებლობისა და რწმენის მიმართ.

თქვენო უწმიდესობავ!

მე დავიწვე საქართველოს მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწეთა სახელით ჩემი მისალმება აღმოსავლური ქრისტიანობის ერთ-ერთ უძველეს – ქართულ – ენაზე და მინდა დავამთავრო იგი დასავლური ქრისტიანობისა და კათოლიკური ეკლესიის უძველესი კანონიკური, ლათინური ენით:

Hodierno die, quo adventus Vestrae Sanctitatis in terram nostram solemniter celebratur, Vestram Sanctitatem et omnes hospites, qui Vobiscum venerunt, ut patriam nostram honorarent, toto pectore salutamus et vobis gratias maximas agimus.

Patria nostra, hic locus antiquae Christianorum ecclesiae, semper culturae atque religionum variarum domicilium firmum erat et in postero tempore similiter, precibus Vestris, crescat, floreat et ad bonos successus luceat.

Salutatio Vestra in hac terra in cordibus nostris permanebit in aeternum et in saecula saeculorum.

Maximas gratias.

„დღევანდელ დღეს, როდესაც ჩვენ სასეიმო ვითარებაში აღვნიშნავთ თქვენი უწმიდესობის ჩვენს ქვეყანაში ჩამობრძანებას, გულისთადად მივესალმებით თქვენს უწმიდესობას და ეველა თქვენთან ერთად ჩამობრძანებულ სტუმარს, რომლებიც პატივს მიაგებენ ჩვენს ქვეყანას.“

ჩვენი სამშობლო, ქრისტიანობის ეს უძველესი სავანე, ძველთაგანვე იყო მეარი აღვნიშნავთ სხვადასხვა კულტურებისა და სარწმუნოებათა; დეე, მომავალშიც, თქვენის ღოცვა-კურთხევით, იგი ასევე გაძლიერებულიყოს და ავევებულიყოს კეთილი საქმეებისათვის გზის საჩვენებლად.

თქვენი ჩვენს ქვეყანაში ჩამობრძანება მარად დარჩება მოსაგონრად ჩვენს გულში.

უღრმეს მადლობას მოგახსენებთ“.

**საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
აკადემიკოსებისა და წევრ-კორესპონდენტების შეხვედრა
ილია II-სთან სამების საკათედრო ტაძარში**

(სტენოგრაფიული ჩანაწერი)

2007 წლის 30 იანვარი

**საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი,
უწმიდესი და უნეტარესი ილია II**

ყოვლად სამღვდელონო მღვდელმთავარნო,
თქვენი აღმატებულებაჲ ბატონო ზრესიდენტო,
მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრებო და წევრ-კორესპონდენტებო,
ქალბატონებო და ბატონებო!

დღეს არის განსაკუთრებული და ისტორიული დღე, როცა საქართველოს
სამოციქულო ეკლესია მასშინძლობს ჩვენს გამოჩენილ და ერის წინაშე დამ-
სახურებულ ხალხს აქ, წმიდა სამების საკათედრო ტაძრის საფანეში.

რწმენა, სარწმუნოება და მეცნიერება ეს არის ორი ძალა, რომელმაც
მოგვიყვანა ჩვენ დღემდე, რომელმაც გადაარჩინა ქართველი ერი. მე მო-
გესალმებით საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის სასულიერო და ზირადად
ჩემი სახელით. თქვენი დამსახურება მეტად დიდია. ჩვენ გამოვიარეთ დიდი

განსაცდელი. იყო დრო, როცა ტოტალიტარული რეჟიმი ეველანფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ გაეთიშათ ეკლესია და ქართველი ხალხი, ცოდნისა და რწმენის მქონე ადამიანები, მაგრამ ჩვენ შუდამ გვანსოვდა და გვანსოვს ჩვენი წინაპრების ღოცვა-კურთხევა და ჩვენი წინაპრების ეროვნული იდეა. როცა ქმნიდა დავით აღმაშენებელი გელათის აკადემიას, მან დასახა გეგმა, რომ ის უნდა ეოფილიყო ახალი იერუსალიმი და მეორე ათინა. იერუსალიმი თავისი რწმენით და თავისი სულიერებით, მაღალი ღვთისმეტყველებით, და მეორე ათინა — თავისი დიდი მეცნიერებით.

თქვენ მოგესვენებათ, რომ რწმენასა და ცოდნას შორის ურთიერთობის საკითხი უძველესი საკითხია, ჯერ კიდევ ზირველ-მეორე საუკუნეებში იდგა ეს საკითხი — რომელია ზირველადი, რწმენა თუ ცოდნა. დიდი ფილოსოფოსი, ალექსანდრიის სკოლის დიდი მოღვაწე კლიმენტი ალექსანდრიელი თავის შრომაში ამბობს, რომ აუცილებელია რწმენაც და ცოდნაც, მაგრამ ზირველადი არის რწმენა და რწმენასე დაფუძნებული უნდა იყოს მეცნიერება. შესანიშნავ დასკვნას აკეთებს კლიმენტი ალექსანდრიელი, რომ მხოლოდ მორწმუნე ადამიანი არის მონა ღვთისა, ხოლო მორწმუნე და განათლებული, მცოდნე ადამიანი არის მეგობარი ღვთისა, ე. ი. კლიმენტი ალექსანდრიელი გვისახავს კიბეს, რაზეც უნდა ავიდეს მონა ღვთისა. ეს არის სრულყოფის კიბე. ჩვენ უნდა გვანსოვდეს, რომ თვით უფალმა იესო ქრისტემ ბრძანა — „იეზოთ სრულყოფილნი, ვითარცა მამათქვენი სრულყოფილ არს“. ეს არის დაუსრულებელი განვითარების პროცესი და აი, დღეს ჩვენ შევძელით ის, რაც ვერ მოხდა წარსულში, უფრო სწორედ, რასაც ეღობებოდა იდეოლოგია. დღეს ჩვენ შევხვდით ამ წმიდა სავანეში, წმიდა სამების ახალ-გაზრდულ ცენტრში.

მე კიდევ ერთხელ მოგესალმებით ეველას, გამოვთქვამ ჩვენს დიდ სიხარულს თქვენი მობრძანებით და მე მინდა ვთქვა, რომ მრავალი პრობლემა დგას დღეს საქართველოს წინაშე და ეს უნდა გადავწყვიტოთ ერთად, მთელმა ერმა ხელისუფლებასთან ერთად. ჩვენ უნდა ვასწავლოთ ჩვენს ახალგაზრდობას სახელმწიფოებრივი აზროვნება, ჩვენ უნდა გვანსოვდეს, რომ ჰასუსისმკვებელნი ვართ ღვთის წინაშე და ჩვენი სამშობლოს წინაშე. ჩვენი ერი დიდად აუასებს თქვენს ღვაწლს და მე ვუიქრობ, რომ ეს უნდა აღინიშნოს და თქვენი სახელები და გვარები ოქროს ასოებით უნდა აღიბეჭდოს ჩვენს ისტორიაში და თვით აკადემიის კედლებზე.

დმერთმა დაგლოცოთ, გაგაძლიეროთ, ბევრი სიკეთე გაგაკეთებინოთ ჩვენი ერის საკეთილდღეოდ და მე მინდა ვთხოვო მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტს, ბატონ თამაზ გამყრელიძეს თქვას თავისი სიტყვა.

აკად. თ. გამყრელიძე

თქვენო უწმიდესობავ, ძვირფასო კოლეგებო,

დღევანდელი დღე შევა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ისტორიაში როგორც უმნიშვნელოვანესი დღე; დღე, რომელიც აჩვენებს, თუ რა კავშირია ცოდნასა და რწმენას შორის. მე მინდა დავიწყო ზუსტად იმით, რითაც თქვენ დამთავრეთ, თქვენო უწმიდესობავ — ეს არის ურთიერთობა მეცნიერებასა და სარწმუნოებას შორის, ურთიერთობა ცოდნასა და რწმენას შორის.

დღეს მე მინდა გადმოგცეთ თქვენ, თქვენო უწმიდესობავ, სატი, რომელიც შეიქმნა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში. ეს სატი ეკუთვნის აკადემიკოს თენგიზ სანაძეს. აქ არის გამოსახული დავით აღმაშენებელი გელათით სელში და წმინდანები, მათ შორის ილია მართალი — ილია ჭავჭავაძე და ექვთიმე თაყაიშვილი, ჩვენი დიდი მოღვაწეები, ჩვენი დიდი მეცნიერები.

აკადემიის მიერ მორთმეულ სატზე გამოსახულება არ არის შემთხვევითი: დავით აღმაშენებელი ტაძრით სელში არის ემბლემა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიისა. ეს არის საზგასმა იმისა, რომ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია არის მემკვიდრე ძველი ქართული აკადემიებისა, უზირველეს ეოვლისა, გელათის აკადემიისა, რომელიც დაფუძნებულ იქნა დავით აღმაშენებლის მიერ. მეფე დავითი იყო არა მხოლოდ მეფე-აღმაშენებელი, ის იყო მეფე-განმანათლებელი, რომელმაც დააფუძნა, დააარსა უძველესი ქართული აკადემიები, მათ შორის გელათის აკადემია, ტაძრად სწავლულებისა, სხვად ათინად და მეორე იერუსალიმად, ე. ი. იმდროინდელი საერთაშორისო მეცნიერების ცენტრად, რომელსაც ათენი წარმოადგენდა, და სულიერების საერთაშორისო ცენტრად, რომელსაც იერუსალიმი — „იერუსალიმი“ წარმოადგენდა. სწორედ ამ ტრადიციების გამგრძელებელი არის საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია. შემთხვევითი არ არის ის, რომ ივანე ჯავახიშვილმა თბილისის უნივერსიტეტის გახსნა, ზირველი ქართული უნივერსიტეტის გახსნა დავით აღმაშენებლის ხსენების დღეს (26 იანვარი — 8 თებერვალი) დაამთავრა. ამით მან სახი გაუსვა იმას, რომ ქართული უნივერსიტეტი იყო მემკვიდრე გელათის აკადემიისა, ქართული უნივერსიტეტი, სადაც ჩამოყალიბდა საქვეყნოდ ცნობილი ქართული სამეცნიერო სკოლები — მათემატიკური სკოლა, ფიზიოლოგიური სკოლა, ქართული საენათმეცნიერო სკოლა, ქართული ხელოვნებათმცოდნეობა, საქვეყნოდ ცნობილი სააღმოსავლეთმცოდნეო სკოლა და მრავალი სხვა ქართული სამეცნიერო სკოლა... უნივერსიტეტის დამფუძნებლებმა მოგვიანებით საფუძველი ჩაუყარეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიას, რომელსაც დღეს „საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია“ ეწოდება. სწორედ აქ, აკადემიის წიაღში განვითარდა ქართული მეცნიერება, ქართული სამეცნიერო სკოლები.

მე აღვნიშნე, რომ აზოთეოსი ჩვენი დღევანდელი შესვედრისა არის დემონსტრირება ცოდნისა და რწმენის ურთიერთობისა. მოგეხსენებათ, ძვირფასო კოლეგებო, რომ დღევანდელი მეცნიერების ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემა არის გარკვევა ცოდნისა და რწმენის ურთიერთობისა. უდიდესი მოაზროვნეები, მათ შორის უდიდესი ბუნებისმეტყველნი, ღრმად მორწმუნე ადამიანები იყვნენ;

მაქს ზლანკი, ალბერტ აინშტაინი, დღეს კოსმოგონიის უდიდესი წარმომადგენელი **სტივენ ჰოკინგი** და მრავალი სხვა ღრმად მორწმუნე ადამიანები იუვენ და არიან; ისინი თვლიან, რომ ცოდნა და რწმენა, მეცნიერება და სარწმუნოება კი არ გამოირიცხავენ, არამედ ავსებენ ერთმანეთს. ეს არის ორი მხარე საერთო ფენომენისა, საერთო მოვლენისა, რომ ადამიანი და სამყარო შეიცნობა სწორედ აი ამ ორი სფეროს გაერთიანებით; ისინი „დამატებითი“ არიან ერთმანეთის მიმართ ადამიანისა და სამყაროს შემეცნებაში („დამატებითობის“ ნილს ბორისეული გაგებით). აი, ეს არის, მე მგონი, ეველახე მნიშვნელოვანი და არსებითი დღევანდელ მეცნიერებაში და, ალბათ, ამ ჰრინციჲს უნდა ასოცირებდეს მეცნიერული კვლევა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში.

თქვენო უწმიდესობავ! თქვენ, თქვენი ჰიროვნებით განასახიერებთ სწორედ ამ შერწყმას ცოდნისა და რწმენისას და ეს იყო საფუძველი იმისა, რომ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულმა აკადემიამ **ერთსულოვნად ავირჩიათ თქვენ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საზატო წევრად – საზატო აკადემიკოსად**. ასეთი ფაქტი მეტად იშვიათია თანამედროვე სამყაროში, თანამედროვე მეცნიერებაში; სულ რამდენიმე მსოფლიო აკადემია შეიძლება იქნეს დასახელებული და საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია ამაყობს იმით, რომ ერთ-ერთი ჰიროვნია მათ შორის, სადაც ქვეყნის კათოლიკოს-პატრიარქი, ერის სულიერი მამა და უმაღლესი რანგის სასულიერო პირი არჩეულია ამავე დროს მეცნიერებათა აკადემიის საზატო წევრად.

დღეს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია ცნობილი რეფორმების შედეგად გარდაიქმნა იმ მიმართულებით, რომ მეცნიერებათა აკადემიას გამოეყო კვლევითი ინსტიტუტები, რომლებიც გახდნენ საჯარო სამართლის იურიდიული პირები. ამდენად, ისინი დამოუკიდებელი გახდნენ და დაუკავშირდნენ სხვადასხვა დაწესებულებას, ძირითადად, განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის დღევანდელი ფუნქცია არის კოორდინაცია მეცნიერული მუშაობისა მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით და კვლევითი ინსტიტუტები, კვლევითი დაწესებულებები ანგარიშვალდებულნი არიან საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წინაშე მეცნიერული თვალსაზრისით.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია ამჟამად არის უმაღლესი სამეცნიერო ორგანო, მრჩეველი ხელისუფლებისა მეცნიერების საკითხებში და კოორდინატორი მთელი სამეცნიერო მუშაობისა. მე იმედი მაქვს, რომ ჩვენ გავაგრძელებთ საქმიანობას ამ მიმართულებით და ეს არის საწინდარი იმისა, რომ ქართული მეცნიერება, ქართული სამეცნიერო სკოლები კიდევ უფრო განვითარდება და ახალ სიმაღლეებს მიაღწევს. ინსტიტუტების ნაცვლად ჩვენ აკადემიის სისტემაში ვაყალიბებთ სამეცნიერო კომისიებს, რომლებიც გაუძღვებიან სამეცნიერო კვლევა-ძიებას მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით... ერთ-ერთი ასეთი კომისია უკვე არსებობს, ჯერჯერობით ეველა კომისია არ არის ჩამოყალიბებული, მაგრამ უკვე არსებობს რამდენიმე კომისია, რომლებიც მეტად ნაყოფიერად და შედეგიანად მუშაობენ. ერთ-ერთი ასეთი კომისია გახ-

ლავთ „ქრისტიანული თეოლოგიისა და რელიგიის ისტორიის შემსწავლელი კომისია“, რომლის ხელმძღვანელი ბრძანდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და რომელიც ეწევა ძალიან დიდ სამეცნიერო მოღვაწეობას; ამის შესახებ ჩვენ ამ კომისიის ხელმძღვანელის მოადგილე მოგვასწავებს. ვიდრე ამ მოხსენებაზე გადავიდოდეთ, მე მინდა, თქვენო უწმიდესობავ, მოგართვათ ჩვენს მეცნიერებათა აკადემიაში შექმნილი ეს სატი (გადასცემს სატს).

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II

მე მადლობას გწირავთ, ეს არის ნამდვილად ისტორიული დღე და ისტორიული სატი. დავით აღმაშენებელმა დაგლოცოთ თქვენ და სრულიად საქართველო!

მამა-ღმერთე — სიტყვა ეძლევა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსს, ბატონ როინ მეტრეველს.

აკად. რ. მეტრეველი

თქვენო უწმიდესობავ,
ბატონო ზრეწიდენტო,

დღეს ჭეშმარიტად ბედნიერი დღეა, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია თავისი სრული შემადგენლობით სტუმრობს წმიდა სამების დიდებულ ტაძარს და მე მინდა ჩემი გამოხატვა დავიწყო იმით, რომ, თქვენო უწმიდესობავ, უღრმესი მადლობა მოგახსენოთ თქვენი დიდი თაოსნობისათვის, იმ დიდი ღვაწლისათვის, რომელიც გასწიეთ ამ ბრწყინვალე ტაძრის აგებისათვის და მადლობა ვუთხრა ეველა იმათ, ვინც მხარში გედგათ თქვენ და ამ გრანდიოზულ შენობას აგებდა. ეს არის სულიერი სავანე ქართველი ერისა და არ შეიძლება მადლობა არ ვთქვათ ამისათვის.

მე პატივს მინდა გავავლო, რომ საქართველოს პირველმა პატრიარქმა მელქისედეკმა სვეტიცხოვლის დიდი ტაძარი ააგო და არ შემოიღია უღრმესი მადლიერება არ გამოვხატო ჩვენი პატრიარქისადმი, რომელიც საქართველოს სპატრიარქო ტახტზე აღსადგენის უმაღლეს, ამ 30 წლის წინათ, 1977 წლის 25 იანვრიდან მოყოლებული, ზრუნავს ერზე, ზრუნავს ხალხზე, ზრუნავს ქართველ საზოგადოებაზე, ქართულ კულტურაზე, ქართულ მეცნიერებაზე და ეს ტაძარი დამაგვირგვინებელი გახლავთ ყოველივე ამისა.

ჩვენ კარგად გვასწავს ის დიდი როლი, რომელიც ქართულმა სამოციქულო ეკლესიამ შეასრულა საქართველოს ისტორიაში, კარგად გვესმის დიდი დამსახურება საეკლესიო მოღვაწეობისა, გვესმის მათი ამაგი, ვიცით მათი ღვაწლი და მინდა მოგახსენოთ, რომ უკვე მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან, მას შემდეგ, რაც ქართულმა ავტოკეფალიურმა ეკლესიამ თავისი დამოუკიდებლობა დაიბრუნა 1917 წლიდან, ქართველი პატრიარქები ჩადგნენ საქართველოს ისტორიის, ქართული კულტურის, ქართული მეცნიერების და აღმშენებლობის სამსახურში.

მინდა მივმართო ჩემს კოლეგებს, რომ წლევანდელი წელი— ეს არის საიუბილეო წელი: 30 წელი სრულდება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია მეორის აღსაუდრებიდან. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულმა აკადემიამ, ალბათ, მთელ ქართველ საზოგადოებასთან ერთად უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ ღირსებით აღნიშნოს ეს თარიღი, აღნიშნოს საქართველოს სულიერი აღორძინების თარიღი, საქართველოს სულიერი აღმავლობის თარიღი.

მინდა კიდევ ერთხელ მადლობა მოვასწერო მის უწმიდესობას, მინდა დავარწმუნო იგი, რომ ქართველი მეცნიერები, როგორც ეოვლთვის, ამიერიდანაც უკუენითი უკუენისამდე ქართული ეკლესიის, ქართული სამოციქულო, მართლმადიდებელი ეკლესიის გვერდით იქნებიან.

დიდი მადლობა.

მამა-დემეტრე — სიტყვა ეძლევა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ქრისტიანული თეოლოგიისა და რელიგიის ისტორიის შემსწავლელი კომისიის თავმჯდომარის მოადგილეს ბატონ ზაზა აბაშიძეს.

ბ-ნი ზაზა აბაშიძე

თქვენო უწმიდესობავ,
ბატონო ჰრესიდენტო,
ეოვლად სამღვდლო მეუფენო,
ბატონებო და ქალბატონებო!

ჩემთვის დიდი ზატივია ასეთი საოცარი საზოგადოების, აკადემიური საზოგადოების წინაშე გამოსვლა; მე უბრალოდ რამდენიმე სიტყვით მინდა შევეხო იმ სამუშაო გეგმებს, რომლებიც ამ კომისიას აქვს თავისი მომავალი მუშაობის ზერსხეულების თვალსაზრისით.

აქ დამწრეთაგან ალბათ ეველას კარგად მოესწენება, თუ როდის დაიწყო მისმა უწმიდესობამ ზრუნვა საქართველოში სარწმუნოებისა და მეცნიერების გაერთიანებისა და დაახლოებისთვის. ალბათ, ეველას კარგად გასსოვთ 70-იანი წლების ბოლო, როდესაც მისმა უწმიდესობამ განაახლა ის ტრადიცია, რომელიც საქართველოს ეკლესიაში შემოიღო მისმა უწმიდესობამ, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატემ, დაწესა რა ე.წ. „სუთმაბათობები“, სადაც ძირითადად მეცნიერებთან იყო შესვედრები და ამ შესვედრებზე ძალიან ხშირად ბჭობდნენ, ბაასობდნენ მეცნიერების აქტუალურ საკითხებს.

შემდეგი საუფსური იყო თბილისის სასულიერო აკადემიის შექმნა. ბევრი ძალიან სკეპტიკურად უუერებდა ამ წამოწყებას, თვლიდა, რომ ეს ნაადრევი ნაბიჯი იყო, მაგრამ 1989 წელს მისმა უწმიდესობამ გასსნა აკადემია, აკადემია, რომელიც დღეს უკვე იქცევა საღვთისმეტყველო მეცნიერების ცენტრად საქართველოში.

საქმე ისაა, რომ სკეპტიკოსების დამოკიდებულება რაღაც კუთხით თბიქტურიც იყო, რადგან თვლიდნენ, რომ საქართველოში არ არსებობს საღვთისმეტყველო სკოლა. მართლაც, ჩვენ სომ უზარმაზარი წვეტილობა გვქონდა, დაახლოებით მე-16 საუკუნის შემდეგ აღარ გვქონია უმაღლესი სასულიერო

განათლების ცენტრი, ისეთი, როგორიც იყო, ვთქვათ, გელათის აკადემია, მაგრამ ეს საფეხური, თბილისის სასულიერო აკადემიის შექმნა, ძალიან მნიშვნელოვანი იყო სწორედ ამ კუთხითაც, მეცნიერების და რწმენის დახსლოების თვალსაზრისით. თუნდაც ის, რომ ამ აკადემიაში ჰედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდნენ და ეწევიან ცნობილი მეცნიერები, თუნდაც ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე, რომელიც დღიდან დაარსებისა კითხულობდა და კითხულობს ლექციებს საქართველოს ისტორიაში; ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ეკლესიის ურთიერთობას ჩვენს მეცნიერებასთან, კერძოდ, მეცნიერებათა აკადემიასთან. მისი უწმიდესობის მთელი ეს მოღვაწეობა შარშან დაგვირგვინდა იმით, რომ მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში შეიქმნა რელიგიის ისტორიისა და ღვთისმეტყველების კომისია, რომელსაც ევალეზა საღვთისმეტყველო და რელიგიის ისტორიის დარგში ეველა კვლევის კოორდინაცია საქართველოში. ჩვენ ვაპირებთ ახალი წლიდან, იანვრიდან, ყოველთვიურად გაგმართოთ საღვთისმეტყველო კომისიის სხდომები, სადაც ჩვენი ეკლესიის ისტორიის, ღვთისმეტყველების აქტუალური საკითხები განიხილება, დავაწესოთ დღე და ალბათ ეველას ეცოდინება, რომ აი ამ დღეს მეცნიერებათა აკადემიის დიდ ან მცირე დარბაზში იქნება ამ კომისიის სხდომა და კომისიის სხდომაზე წარდგებიან სხვადასხვა დარგის მეცნიერები, რომლებიც ისაუბრებენ ღვთისმეტყველების, რელიგიის და, თავისთავად ცხადია, მეცნიერებისთვის აქტუალურ საკითხებზე.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც ახლა დგას ამ კომისიის წინაშე, ეს არის ის, რომ ჰრატეიკულად მისი უწმიდესობის და საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ჰრესიდენტის შეთანხმებით და მათი სურვილით, ჩვენი კომისიის ბაზაზე გაგრძელდება მუშაობა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ენციკლოპედიაზე. ამ ენციკლოპედიაზე მუშაობა დიდი ხნის წინ უნდა დაწყებულიყო, სამწუხაროდ, მწირი ბიუჯეტის გამო ამას ვერ ვახერხებდით, ვერც დღეს დავიკვივხვით ძალიან დიდი ბიუჯეტით, მაგრამ იმედი გვაქვს, რომ მოგვხვდავენ და ამ საქმეს დავავიკვივებთ. 2006 წელს უნდა დამთავრებულიყო მუშაობა, მაგრამ ეს ვერ მოხერხდა ამ მიზეზის გამო. მაგრამ ვფიქრობ, რომ ჩვენ 2007 წელს დავამთავრებთ მუშაობას ამ ძალიან მნიშვნელოვან საქმეზე... და ეს იქნება ძალიან კარგი იმ კუთხით და იმ თვალსაზრისით, რომ ის მიემდგნება მისი უწმიდესობის აღსაუდრების 30 წლისთავს.

მე კიდევ ერთხელ ძალიან დიდი მადლობა მინდა მოვასწავნო მის უწმიდესობას ქართული მეცნიერების განვითარებაზე მართლაც ძალიან დიდი ზრუნვისათვის. ის, რომ შექმნილია საერთაშორისო ფონდი სულიერების და მეცნიერების განვითარებისა, რომელიც კათოლიკოს-პატრიარქის ფონდად იწოდება, ესეც ერთ-ერთი დასტურია ამ ზრუნვისა. კიდევ ერთხელ დიდი მადლობა მის უწმიდესობას.

კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II

ქალბატონებო და ბატონებო,

დღეს ნამდვილად დიდი დღეა. მე ვუფიქრობ ამ 2000 წლის მანძილზე ეს ზირველი შემთხვევაა, როცა საქართველოს ეკლესია მასშინძლობს ჩვენს დიდებულ ადამიანებს, ჩვენს მეცნიერებს. მე ვიფიქრე, თუ რით აღმენიშნა ეს ჩვენი შესვედრა და მივიღე გადაწყვეტილება — თქვენ მოგერთმევით საპატრიარქო სიგელი — აკადემიის ეველა წევრს და წევრ-კორესპონდენტს. ამასთან ერთად, თქვენ გადმოგცემთ უნიკალური გამოცემის ზირველი ტომი — „ნათელი ქრისტესი — საქართველო“. ეს იქნება ტრილოგია, სამი წიგნი — მეორე უკვე დაბეჭდილია; მისი ზრესენტაცია უკვე იყო და ახლა დაიწება მუშაობა მესამე ტომზე. მესამე წიგნი მოიცავს მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარს. ძალიან რთული ზერიოვია და მე მინდა, რომ ამ წიგნის შედგენაში მონაწილეობა მიიღონ მეცნიერებათა აკადემიამ, სასულიერო სემინარიამ და აკადემიისა და ენციკლოპედიის მეცნიერებმა. მე ვუფიქრობ, რომ ეს მეტად საინტერესო მესამე ტომი მალე დამუშავდება და გადაეცემა დასაბეჭდად. ახლა გამოსხადდება თქვენი გვარები და სახელები და მე გადმოგცემთ ტრილოგიის ზირველ ტომს, გადმოგცემთ სიგელს და სპეციალურ ლოცვას — ვერცხლის ბრასლეტს, სადაც არის თქვენი დალოცვა.

ღმერთმა დაგლოცოთ, ღმერთმა გაგახაროთ და ღმერთმა კიდევ ბევრი გაგა-კეთებინოთ.

მინდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენი მეცნიერები აღზრდილნი არიან ისეთ დროს, როცა იკრძალებოდა სარწმუნოება, და ძალიან სძირი შემთხვევა ეოფილა საბჭოთა კავშირის დროს, როცა მოდიოდნენ ჩვენთან მეცნიერები და ჩუმად მეუბნებოდნენ, რომ მე გულში მორწმუნე ვარო. ეს კარგია, მორწმუნე უნდა იეოს ადამიანი, მაგრამ წმიდა მამები ამბობენ, რომ ეს არ არის საკმარისი; ადამიანი უნდა იეოს ეკლესიური, უნდა მიიღოს ზიარება, უნდა თქვას აღსარება, სულიერი განთავისუფლება, სულიერი განწმენდა უნდა მოხდეს ადამიანში. წმიდა მამები ამბობენ — რომ არ ეოფილიეო აღსარება და ზიარება, ვერც ერთი ადამიანი ვერ ცხონდება. ამიტომ მე მინდა, რომ ეოველ ადამიანს ჰეავდეს სულიერი მოძვარი, რომელიც ილოცებს თქვენთვის და სულიერად დაგესმარებათ თქვენ. დალოცვილი და განსარებული გამეოფოთ უფალმა!

ამ სიგელების მიღების შემდეგ ჩვენ ავალთ სამების ტაძარში და მადლობას შევწირავთ უფალს და დავანთებთ სანთელს...

ჩვენთან არს ღმერთი!

(შემდეგ კათოლიკოს-პატრიარქმა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ეველა აკადემიკოსსა და წევრ-კორესპონდენტს საზეიმო ვითარებაში გადასცა ტრილოგიის I ტომი და საპატრიარქოს სიგელი).

**საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
პრეზიდიუმის გაფართოებული სხდომა,
2007 წლის 12 ოქტომბერი
აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძის გამოსვლა**

ბატონებო, ძვირფასო კოლეგებო,

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საპატიო აკადემიკოსი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II აუენებს ჩვენი აკადემიის წინაშე საკითხს მისი ეოვლადუწმიდესობის, მსოფლიო პატრიარქ ბართოლომეოს I ეროვნული აკადემიის უცხოელ საპატიო წევრად არჩევის შესახებ.

მისი ეოვლადუწმიდესობა, მსოფლიო პატრიარქი ბართოლომეოს I ჩამოდის საქართველოში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II აღსაუდრების საიუბილეო თარიღთან დაკავშირებით.

მსოფლიო პატრიარქი, მისი ეოვლადუწმიდესობა ბართოლომეოს I არის სულიერი წინამძღოლი 250 მილიონამდე მორწმუნე მართლმადიდებელი აღამიანისა; დღიდან მისი მსოფლიო პატრიარქად აღსაუდრებისა 1991 წელს, მისი ეოვლადუწმიდესობის განსაკუთრებული მსრუნველობის საგანია დიალოგის წარმოება ქრისტიანულ, ისლამურ და ებრაულ სამეაროებს შორის, რასაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე აბოპქრებულ სამეაროში. ეს ერთგვარად იგივე საქმიანობაა, რასაც ეწევა ჩვენი კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II კულტურათა და ცივილიზაციათა შორის დიალოგის განსორციელების თვალსაზრისით, საპირისპიროდ მსოფლიოში გავრცელებული თეზისისა „ცივილიზაციათა შეტაკების“ შესახებ.

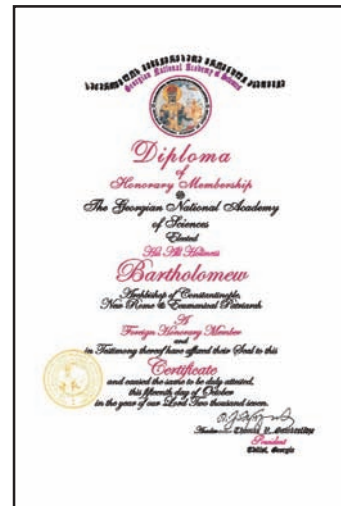
მსოფლიო პატრიარქის მაღალ მისიას წარმოადგენს მსოფლიოს ისეთი მართლმადიდებელი ეკლესიების საქმიანობის კოორდინაცია და პარმონიზაცია, როგორიცაა ალექსანდრიის, ანტიოქიის, იერუსალიმის, საქართველოს, სერბეთის, რუმინეთის და ბულგარეთის, კვიპროსის, საბერძნეთის, პოლონეთის, ალბანეთის, ჩეხეთისა და სლოვაკიის, ფინეთისა და ესტონეთის.

მსოფლიო პატრიარქის განსაკუთრებული ეურადღების საგანია აგრეთვე გარემოს დაცვის პრობლემები, განსაკუთრებით შავი ზღვის რეგიონისა, რის გამოც მას „მწვანე პატრიარქი“ შეარქვეს.

მთელი ამ საქმიანობისათვის, რომელიც მოიცავს რელიგიური თავისუფლებებისა და აღამიანის უფლებათა დაცვის სფეროს, მსოფლიო პატრიარქს გადაეცა ჯილდოდ ამერიკის შეერთებული შტატების კონგრესის ოქროს მედალი; მსოფლიო პატრიარქი, მისი ეოვლადუწმიდესობა განლავთ ამასთანავე გამოჩენილი მეცნიერი-თეოლოგი, მსოფლიოს მრავალი უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი... მისი ეოვლადუწმიდესობის, მსოფლიო პატრიარქის არჩევა ჩვენს აკადემიაში უცხოელ საპატიო წევრად დიდი პატივი იქნებოდა არა მხოლოდ თვით მსოფლიო პატრიარქისათვის, არამედ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიისათვისაც.

მე ვაუენებ წინადადებას მსოფლიო პატრიარქის, მისი ეოვლადუწმიდესობის, ბართოლომეოს I არჩევის თაბაზე საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის უცხოელ საპატიო წევრად.

მოხწავლე-ასაღვაზრდობის სასახლის
სარკეებიანი დარბაზი
საქართველოს საპატრიარქოსა და
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
სხდომა, 2007 წლის 16 ოქტომბერი

აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძის გამოსვლა

თქვენო უოვლადუწმიდესობაჲ მსოფლიო პატრიარქო,
თქვენო უწმიდესობაჲ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-
პატრიარქო,
უოვლადსამღვდელო მღვდელმთავარნო,
ქალბატონებო და ბატონებო!

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საპატრიარქო აკადემიკოსმა, უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II მსოფლიო პატრიარქი, მისი უოვლადუწმიდესობა ბართოლომეოს I წარადგინა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიამ და უცხოელ საპატრიარქო წევრად ასარჩევად.

ჩვენი აკადემიის პრეზიდიუმის გაფართოებულ სხდომაზე მსოფლიო პატრიარქი, მისი უოვლადუწმიდესობა ბართოლომეოს I ერთხმად იქნა არჩეული აკადემიის უცხოელ საპატრიარქო წევრად როგორც საერთაშორისო მართლმადიდებლური სამეაროს სულიერი წინამძღოლი, როგორც კულტურათა და ცივილიზაციათა შორის დიალოგისა და თანამშრომლობის აქტიური ხელშემწყობი, რისთვისაც მას, როგორც გამოჩენილ მეცნიერ-თეოლოგს, მსოფლიოს სხვადასხვა უნივერსიტეტისა და სამეცნიერო დაწესებულებების საპატრიარქო დოქტორს, მრავალი საერთაშორისო ჯილდო აქვს მიღებული, მათ შორის ამერიკის კონგრესის ოქროს მედალი.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულმა აკადემიამ გაამხადა სათანადო საპატრიარქო დიპლომი; ნება მომეცით გადავცე ეს დიპლომი და ჩვენი აკადემიის საიუბილეო მედალი აკადემიის უცხოელ საპატრიარქო წევრს – მის უოვლადუწმიდესობას, მსოფლიო პატრიარქს ბართოლომეოს I

**Your All Holiness, Archbishop of Constantinople,
New Rome and Ecumenical Patriarch Bartholomew**

It is my great honour and privilege to inform You that the Georgian National Academy of Sciences has elected You a Foreign Honorary Member of the Academy and has granted unto You all the rights and privileges of a Member.

As Archbishop of Constantinople and New Rome and Ecumenical Patriarch, Your activities facilitate inter-church and inter-faith dialogues and serve as the primary expresser of Church unity, as a whole. As Ecumenical Patriarch you transcend on a global scale every national and ethnic group, and presently you are the Spiritual Leader of approximately 250 million faithful throughout the world. Your activities as Ecumenical Patriarch are also well-known in support of the Orthodox Churches emerging from decades of wide-scale religious persecution behind the Iron-Curtain.

We highly appreciate also your activities in sponsoring Peace and Tolerance Conferences bringing together Christians, Muslims and Jews and contributing a great deal to the dialogue between cultures and civilizations, as opposed to the well-known thesis of the “Clash of Civilizations” in the Modern World. All these endeavours in obtaining religious freedom and protecting human rights brought you many awards, as the U.S. Congressional Gold Medal and Honorary Doctorates from quite a number of World Universities and Scientific Institutions. The Georgian National Academy of Sciences is one of them, and we were unanimous in electing You a Foreign Honorary Member of the Georgian National Academy of Sciences. Allow me to hand You to this effect the Academy Diploma and the Academy Medal.

**მისი ეოვლადუწმიდესობის მსოფლიო პატრიარქის
ბართოლომეოს I სიტევა,
წარმოთქმული მისთვის საქართველოს მეცნიერებათა
ეროვნული აკადემიის საპატიო აკადემიკოსის
წოდების მინიჭების ცერემონიაზე**

მოსწავლე-ახალგაზრდობის სასახლე,
2007 წლის 16 ოქტომბერი

დიდი სიხარულითა და მღელვარებით ვიმყოფებით თქვენთან ერთად. ჩვენი არჩევა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრად დიდ პატივად მიგვაჩნია. ამ საპატიო ტიტულის მინიჭებით თქვენ პატივს მიაგებთ ქრისტესმიერ დედაეკლესიას, მადლობას მოგასწავნებთ ამ კეთილშობილური ქესტისათვის. ამ ტიტულს მსოფლიო საპატრიარქოსადმი ქართველი ხალხის პატივისცემის, სიუპარულისა და ერთგულების გულწრფელი გრძნობების გამოხატულებად აღვიქვამთ.

განსაკუთრებით დიდ მადლობას მოვასწავნებთ აკადემიის პრეზიდენტს ბატონ თამაზ გამყრელიძეს. ამ რამდენიმე წლის წინ ჩვენ მიერ განხორციელებული ვიზიტისას თბილისის სასულიერო უნივერსიტეტში შევხვდით ჩვენ ერთმანეთს. ასეც რომ არ მომხდარიყო, მისი სახელი ჩვენთვის მაინც ცნობილი იქნებოდა, რადგან მას საერთაშორისო აღიარება აქვს მოპოვებული ენათმეცნიერების დარგში მიღწეული წარმატებების გამო. იგი საქვეყნოდ ცნობილი არაერთი საერთაშორისო სამეცნიერო აკადემიის წევრია.

მოხარული ვართ, რომ ვიმყოფებით აკადემიაში, რომელსაც ამჟამინებინ ნებისმიერი სამეცნიერო დარგის უმესანიმნავესი წარმომადგენლები, რომლებმაც საბჭოთა კავშირის პერიოდში მასშტაბური წვლილი შეიტანეს ნებისმიერი დარგის განვითარებაში და საერთაშორისო აღიარებასაც მიაღწიეს როგორც ტექნიკური, ასევე ჰუმანიტარული მეცნიერების დარგებში. ჩვენ შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ ჰუმანიტარული მეცნიერების საქვეყნოდ ცნობილი ქართული გვარები, ესენია: აკაკი შანიძე და კორნელი კეკელიძე, რომელთაც დიდი წვლილი შეიტანეს ქართული ზალეოგრაფიის და ლიტერატურული წიგნების შესწავლაში; ცნობილი აღმოსავლეთმცოდნე გიორგი წერეთელი, ცნობილი სემიტოლოგი კონსტანტინე წერეთელი, არქეოლოგი ოთარ ლორთქიფანიძე; დიდი მათემატიკოსები ტექნიკური მეცნიერებიდან – ნიკო მუსხელიშვილი და ილია ვეკუა. ცნობილი გეოლოგი ალექსანდრე ჯანელიძე, ცნობილი ფიზიოლოგი ივანე ბერიტაშვილი, ცნობილი ფსიქოლოგი დიმიტრი უხნაძე, ცნობილი ასტროფიზიკოსი ევგენი ხარაძე და სხვანი.

განსაკუთრებით გვინდა მოვსახსენიოთ გრიგოლ წერეთელი, ბერძნული ზალეოგრაფიისა და ზაზროლოგიის უმესანიმნავესი წარმომადგენელი, რომელმაც თბილისის სასულიერო უნივერსიტეტში კლასიკური ფილოლოგიის დარგი დააფუძნა. მის წიგნს ბერძნული ზალეოგრაფიის შესახებ ჯერაც არ დაუკარგავს თავისი ღირებულება და სამაგიდო წიგნია ამ დარგში მომუ-

ენებათაგან. სამოთხიდან გამეგების შემდეგ კი მსეცები და ჩიტები, რომელთაც უკვარდათ იგი, დაფრთხნენ და განერიდნენ. სიცივე და შიმშილი ტანჯავდა მას. მზე წვადა და ქარი უწელულებდა სხეულს. ავადმოფობა და უძლურება მოერია,“ – წერს იგივე წმინდანი.

აღამის დაცემამ ადამიანს უბიძგა იმისკენ, რომ ღმრთის შემცველი ეზოვნა. ის, რაც სიცარიელეს შეუვსებდა. მაშინ ადამიანმა თავის გადასარჩენად, ღვთის მადლის შემწეობით, ტექნოლოგიის განვითარებასა და მეცნიერებას მიაშურა. მოგვიანებით, ჯამთა სვლასთან ერთად, ტექნოლოგია სულ უფრო და უფრო ვითარდებოდა და იხვეწებოდა; ბევრი რამ დაფარული და უცნობი გამოჩნეულა და ცნობილი გახდა. ადამიანი თავს შესაძლებლად გრძნობს თავისი ჰლანეტის საზღვრებში და სურვილი უჩნდება გამოიკვლიოს სამყარო, სხვა ჰლანეტები.

თუკი უურადღებით დავაკვირდებით კაცობრიობის ისტორიას, მივხვდებით, რომ მეცნიერება, მართლმადიდებელი ეკლესიის სწავლების მიხედვით, დაცემის პერიოდის შემდეგ ჩნდება და მას არ შეუძლია შეუვსოს ადამიანს ის სიცარიელე, რასაც გრძნობს. რამდენმა საუკუნეშიც უნდა ჩაიაროს, მეცნიერება მაინც ვერ გასცემს ზასუსს ეოფიერების უმთავრეს საკითხებს, რომლებიც აშოთებენ ადამიანს. აქედან გამომდინარე კი მეცნიერების პროგრესი ვერასოდეს შეცვლის რელიგიასა და ეკლესიას. არ უნდა აგვერიოს მეცნიერებისა და რელიგიის საზღვრები, ისევე როგორც მათი მიღწევები.

მეცნიერების საზღვრები საკმაოდ გაფართოებულია რელიგიური მრწამსის საზღვრებთან შედარებით, ამასთანავე ის ჩავლილი და გაცვეთილი სამყაროს ჩარჩოებშია მოქცეული. მართლმადიდებელ ეკლესიას თავის რიგებში დღეს ჰყავს ადამიანები, რომლებსაც საკმაოდ წარმატებული სამეცნიერო კარიერა გააჩნიათ და, აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება მათ ჩამორჩენილები, უკან მსვლელები ვუწოდოთ. მამა სოფრონიოსის სწავლების თანახმად, თუკი სულიერი ადამიანი მეცნიერებისკენ მიაპრობს მხერას, ხელს მიჰყოფს ასკეტურ ცხოვრებას, გამოაჩენს უფრო მეტ შესაძლებლობებს მეცნიერებაში, ვიდრე ის, რომელიც ნაკლებად სულიერია. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სულიერი ადამიანი უფრო მაღალი და დიდი ღირებულების სფეროებში მოქმედებს, ვიდრე ლოგიკისა და მეცნიერული ცოდნის სფეროებია. აქედან გამომდინარე, ისინი, ვინც ეოფით პრობლემებს ემსახურებიან, უფრო დაბალ საფეხურზე ჩამოდიან. სახარება გვეუბნება: „მენი ამის სოფლისანი უგონიერეს არიან უფროდს მეთა ნათლისათა, ნათესავთა შორის მათსა“ (ლუკ. 16,8).

ახლა კი მაგალითად კვლავ მამა სილუანოსის გამონათქვამს მოვიყვანოთ. I მსოფლიო ომის შემდეგ (1914–18) ათონის მთის ტეის ათვისება მრავლად ხერხით დაიწყო. იკონომოსი, ათონის მთის რუსული მონასტრის ბერი, აღტაცებული იყო ახალი ტექნოლოგიით, რადგან ხერხი გერმანული წარმოებისა იყო, დღენიდან გერმანელებს აქებდა და რუსებს ავინებდა: „ჩვენ რუსები არაფრის მაქნისები ვართ“.

წმიდა სილუანოსმა უპასუხა: „მე ვფიქრობ მიხევი სხვაა და არა ის, რომ რუსები არაფრის მაქნისები არიან. რუსებისათვის უპირველესი ღმერთია, თავიანთ უპირველეს ძალას ღმერთს უძღვნიან და ნაკლებად ფიქრობენ ამქვეყნიურ პრობლემებზე. თუკი რუსი ხალხი მთელ თავის პოტენციალს მიწიერ

შავეთათვის. ამ დარგის პროფესორები მთელს მსოფლიოში ახლაც ამ წიგნით ხელმძღვანელობენ თავიანთ მოწაფეებთან მუშაობისას ამ ურთულესი საგნის ანბანის სწავლების დროს.

ასეთი დიდი და შესანიშნავი ტრადიციის მქონე აკადემია დღესაც აგრძელებს თავის მოღვაწეობას. ეს კარგად ჩანს ამ უკანასკნელ წლებში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლენილი მასალით, რომელმაც მთელი მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო. არქეოლოგიის დარგში დიდი წარმატების ნიმუშად დმანისის აღმოჩენებს დავასახელებთ. იქ აღმოჩენილი თავის ქალები, მეცნიერთა აზრით, მეტად მნიშვნელოვან მონათვარს წარმოადგენენ კაცობრიობისათვის. ისინი თურმე „პირველი ევროპელები“ ეოფილან.

მიუხედავად იმ პრობლემებისა, რომლებიც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ამ ბოლო 16 წელიწადში, ამ შესანიშნავმა მართლმადიდებელმა ქვეყანამ გადაიტანა, ქართველ მეცნიერებს ერთი წუთითაც არ შეუჩერებიათ თავიანთი კვლევა-ძიება და იმ საქმის ერთგულნი დარჩნენ, რომლისთვისაც მოწოდებული არიან.

თავს ვაღდებულად ვთვლით, მოგმართოთ თქვენ, ძვირფასო მეცნიერებო და ორიოდე სიტყვით შევეხო მართლმადიდებლობისა და მეცნიერების ურთიერთობას დღევანდელ პირობებში. ძალიან სძირად გვესმის ამა თუ იმ წრეში, განსაკუთრებით კი დასავლეთის მეცნიერთა წრეებში, არაკეთილი დამოკიდებულება ეკლესიის მიმართ. თითქოს ეკლესია დამაბრკოლებელი ორგანო იყოს, რომელიც კაცობრიობის განვითარებას ხელს უშლის, თითქოსდა ადამიანები უნდა აღვემატებოდეთ მას; იმისათვის რომ ჩვენც თანამედროვე ადამიანებად ვიქცეთ, თანამედროვე რეალობას უნდა ავუწყოთ ფეხი. ამბობენ, თითქოს ტექნოლოგიის სწრაფმა განვითარებამ რელიგია გააუქმა, რომ სახარება ადამიანში ფანტიზმს ბადებსო, რომ დღევანდელი კოსმოპოლიტი ადამიანი „უნდა იდგეს რელიგიაზე, სამშობლოზე, საზღვრებზე მაღლა“.

მოდით, ერთად დავუფიქრდეთ იმაზე, რამდენად შეესაბამება ზემოთ ხსენებული აზრი სინამდვილეს. მართლა წაშალა ეკლესიის როლი და მნიშვნელობა ტექნოლოგიურმა პროგრესმა? ამ საკითხს მართლმადიდებელი ეკლესიის ორი თანამედროვე მამის სწავლებაზე დაურდნობით განვიხილავთ. ერთი მათგანი არის აწ წმინდანად შერაცხილი სილუანოს ათონელი, რომელმაც 1938 წელს მიიძინა, ხოლო მეორე – მისი მოწაფე და ამავე დროს მისი ბიოგრაფი ნეტარი სოფრონიოსი, რომელმაც 1993 წელს მიიძინა.

„ადამი სამოთხეში ღმრთის სიუვარულით იყო შემოსილი. მაგრამ შეცოდების შემდეგ, ღმრთის სიუვარულს მოკლებული მწარედ მოთქვამდა და გოდებდა. მთელ უდაბნოს ესმოდა მისი ოხვრა. მხეცები და ფრინველები სევდამ შეიპყრო. ადამი კი თავში ხელს იცემდა იმის გამო, რომ მისი შეცოდების გამო ეველას მოაკლდა მშვიდობა და სიუვარული“. ამ შთაგონებული სიტყვებით ღირსი სილუანოსი აღწერს ადამის მიერ სამოთხის დაკარგვას, კაცობრიობის ისტორიისათვის ამ უმნიშვნელოვანეს ფაქტს.

მანამდე ადამიანს არანაირი პრობლემა არ გააჩნდა დედამიწაზე, „სამოთხეში ბედნიერად გზმნობდა თავს. სული ღმრთისა ახარებდა მას და თავისუფალი იყო

ზრობლეშებს მიუძღვნა და მარტო ამ საკითხით იქნებოდა დაკავებული, უეჭველად გაუსწრებდა გერმანელებს, რადგან ეოფითი ზრობლეშების მოგვარება გაცილებით უფრო ადვილია“.

წმინდანის ეს სიტყვები ნამდვილად წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა, რადგან საბჭოთა კავშირის არსებობის ზირობებში, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, რუსეთი შესახელმწიფოდ იქცა, რადგანაც ათეიზმის გაბატონების ზირობებში ამ ქვეყნის ღიდერებმა თავიანთ ზროგრამად ტექნოლოგიისა და მეცნიერების განვითარება დაისახეს.

მათ არნახულ წარმატებებს მიაღწიეს ამ სფეროში. სწორედ იმ ზროგრამის ფარგლებში მოხდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დაფუძნება. იგი 1941 წელს დაარსდა. საბჭოთა კავშირის ზირობებში საქართველოს აკადემიას გააჩნდა უამრავი ინსტიტუტი, სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, საკმაოდ მდიდარი ბიბლიოთეკა და მნიშვნელოვანი გამოცემლობაც.

ეოველივე შემთქმულთ სულაც არ ვგძობთ ტექნოლოგიისა და მეცნიერების განვითარებას. დიდი შეცდომა იქნება, თუკი ვინმე იფიქრებს, რომ მართლმადიდებელი ეკლესია ეწინააღმდეგება მეცნიერებას, მაგრამ ვაღდებულნი ვართ, რომ ეველაფერს თავისი ადგილი მიუჩინოთ და ისიც ვაღიაროთ, რომ მართლმადიდებელი ეკლესია დაკავებულია იმ მეცნიერებით, რომელიც ეველა სხვა მეცნიერებაზე მაღლა დგას, და ამიტომაც მას მეცნიერებათა მეცნიერებას და ხელოვნების ხელოვნებასაც უწოდებენ.

მართლმადიდებელი ეკლესიის ეს დამოკიდებულება სრულიადც არ ნიშნავს მეცნიერების უგულებელყოფას. ზირიქით, ეკლესია ეოველთვის თანამშრომლობდა მეცნიერებთან, ცდილობდა დახმარება გაეწია მეცნიერების განვითარებისათვის და მისი მიღწევებიც გამოეყენებინა. ეკლესიისა და მეცნიერების თანამშრომლობის არაჩვეულებრივი მაგალითის დასახელება თქვენივე რეალობიდან შეიძლება. ამის არაჩვეულებრივი მაგალითია „ისინი მთაზე წმ. ეკატერინეს მონასტერში 1975 წ. აღმოჩენილ ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა“, რომელიც 2005 წელს ათენში გამოიცა. ზაღეოგრაფიის შესანიშნავი სპეციალისტები: შანიძე, ალექსიძე, ქავთარია, ხეცურიანი და მესხი მოწმენი არიან მეცნიერებისა და ეკლესიის მჭიდრო თანამშრომლობისა. ეკლესია აღიარებს, ზატივს სცემს და აფასებს მათ დიდ ღვაწლს, ვინაიდან ეს მონუმენტური წიგნი მათი უდიდესი ძალისხმევითა და თავგანწირვის ფასად დაიწერა. ამ მეცნიერებმა ურთულეს ზირობებში იმუშავეს. მათ არ ჰქონდათ ის ზირობები და შეღავათები, რომლებიც დასავლეთის დიდ მეცნიერებს გააჩნიათ. მიუხედავად იმისა, რომ მათ ნორმალური საარსებო ზირობები არ გააჩნდათ, მაინც თავდადებულად იშრომეს, რათა ქართველი ხალხისთვის მიეწოდებინათ უპვირფასესი მასალა მათი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და მაღალი სულიერი ფასეულობების შესახებ.

სულიერებისა და მეცნიერების ჰარმონიული შერწყმის მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ აგრეთვე ეირიძის მთავარეპისკოპოსი ლუკა. მისი წვლილი სამედიცინო დარგში აღიარებული და დაფასებული აღმოჩნდა თვით ათეისტური სახელმწიფოს მიერ. წმიდა ლუკამ, ერთი მხრივ, გამოიყენა თავისი მეცნიერული ნიჭი, ხოლო, მეორე მხრივ, განუწყვეტელი ღოცვისა და ადამიანისად-

მი უსასღვრო სიუვარულის წყალობით ნამდვილი სასწაულები მოახდინა. მან წარმოუდგენელი ქირურგიული ოპერაციები გააკეთა. ამიტომაც მას ღმერთმა განკურნების მადლი მისცა და დღესაც, სიკვდილის შემდეგ, იგი სასწაულებს ასდენს.

ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ არც მეცნიერება ეწინააღმდეგება ჩვენი ეკლესიის მოძღვრებას, ჩვენი მართლმადიდებელი დედაეკლესიის რწმენას. მეცნიერული კვლევა ვერ შეძლებს წმიდა წერილის გაუქმებას.

ის წინააღმდეგობები, რომელთა შესახებაც ხშირად საუბრობენ ორთოდოქსოლოგი მეცნიერები, ფენომენალურია და სამეაროს შესახებ უკვე განვლილ და ნაკლებ ცოდნას მოიცავს, რომლებსაც მივიწეებულ და ნაკლებ მტკიცებულებებზე მივიჩნევთ.

მიუხედავად მეცნიერების უდიდესი მიღწევებისა, ჩვენი ცოდნა მაინც უმნიშვნელოა სამეაროს განსომილებებთან შედარებით. ჭეშმარიტად დიდი და გულწრფელი მეცნიერები, მრავალწლიანი და დაუღალავი კვლევის შემდეგ, აღიარებენ საკუთარ უძლურებას. ადამიანს რომ შეძლებოდა მთლიანად არ შთანთქმულიყო კვლევა-ძიებაში და სრულყოფილი და სფერული ცოდნა ჰქონოდა საგანთა და მოვლენათა შესახებ, მისვდებოდა, რომ არსებითად არც არსებობს წინააღმდეგობა მეცნიერებასა და რელიგიას შორის, მეცნიერებასა და ბიბლიას შორის.

ამის მაგალითად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტის, ცნობილი ენათმეცნიერის, ბატონ თამაზ გამყრელიძის გამოკვლევებს დავასახელებდით. მისმა თეორიამ ინდოევროპელებისა და ინდოევროპული ენების შესახებ, რომელიც რუს მეცნიერთან, პროფესორ ვიჩესლავ ივანოვთან თანამშრომლობით ჩამოაყალიბა, ახალი განსომილებები მისცა ინდოევროპელთა წარმომავლობის საკითხს, რომლისგანაც მომდინარეობს თანამედროვე ევროპელ ხალხთა უმეტესობა. ცხადია, ეველა საკითხზე ვერ გავამახვილებთ ყურადღებას, მაგრამ აღვნიშნავთ, რომ მათ მიერ დადგენილი სასღვრები, კავკასიის სამხრეთით და მესოპოტამიის ჩრდილოეთით, სავსებით ეთანხმება ბიბლიის გენეალოგიას, რომლის თანახმადაც იაფეტი, ანუ ინდოევროპელთა მამა, ბერძნული მითოლოგიის თანახმად – იაფეტოსი, ნოეს ძე იყო, რომელმაც, როგორც ცნობილია, კიდობნის მეშვეობით მიაღწია კავკასიის სამხრეთით და მესოპოტამიიდან ჩრდილოეთით მდებარე არარატის მთას (დაბ. 8,4). ამ რეგიონიდან, სადაც აკურთხა ღმერთმა ის და მენი მისნი, „რომელთაც განიევნეს ჭალაკნი წარმართთანი ქვეყანასა მათსა, თითოეულ, ენად-ენად ტომთა შინა მათთა და ნათესავთა შინა მათთა“. (დაბ. 10,5), ანუ ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული ენების დაყოფა.

ეკლესიას მიხნად არა აქვს დასახული ადამიანებს ასწავლოს, როგორ შეიცნონ გონებისა და ლოგიკის მეშვეობით სამეარო, მისი შექმნა და განვითარება, ისე როგორც ამას მეცნიერება ცდილობს. ამიტომაც, არ არის დაკავებული მეცნიერული პრობლემებით, არც მეცნიერული კვლევის შედეგებს აქცევს დოკუმებად და არც მეცნიერული კვლევის შედეგების ემინია. ეკლესიას არ ავიწუდება, რომ ეს შედეგები მის სფეროს არ წარმოადგენს. ეკლესიამ რამდენჯერაც დაივიწყა თავისი ფუნქცია, როგორც ეს არაერთგზის მომხდარა

დასავლეთის ეკლესიაში, და შეეცადა, ჩარეულიყო მეცნიერულ პრობლემებში, სერიოზულ წინააღმდეგობებს წააწედა და ისტორიული შეცდომებიც ჩაიდინა. ამის მაგალითი ინკვიზიციაა.

თუკი, მაგალითად, რომელიმე სამეცნიერო დარგს ავიღებთ, დავუშვათ — ენათმეცნიერებას, დავინახავთ, რომ იგი შედარების მეთოდის გამოყენებით თავდაპირველი ენის აღდგენას ცდილობს და მიდის ინდოევროპულ ენებთან, ან ენასთან, რომელზეც პირველი ინდოევროპელები საუბრობდნენ. ეკლესიის საქმე არ არის პირველადი ენის აღდგენა, არამედ ადამიანის მოდგმის გათიშულობა, ვინაიდან ამპარტავნობით გამოწვეულმა გათიშულობამ მოიტანა კიდევაც ენების დაუოფა. მისი აღდგენა მოხდა სულითმოფენობისას, სულიწმიდის გარდამოსვლის შედეგად, როგორც ამას დღესასწაულის კონდაკი გვაუწყებს.

მსგავსი გზით მეცნიერება დღეს ადამიანისაგან ბევრი უცხო ენის ცოდნას მოითხოვს, რათა შეისწავლოს ამა თუ იმ ერის მიღწევები და ამ გზით ათევისოს უსარმაზარი ბიბლიოგრაფია. მაგრამ ღმერთი, ჰაულე მოციქულის პირით, ადამიანისაგან მხოლოდ ერთი ენის ცოდნას მოითხოვს, ამ ენას სიევარული ჰქვია. „კაცთა და ანგელოზთა ენებზეც რომ ვმეტყველებდე, სიუუარული თუ არა მაქვს, მხოლოდ რვალი ვარ მოჟღერიალე, მხოლოდ წკრიალა წინწილი“ (I კორ. 13,1). ასკეტი მამები გვეუბნებიან: „მომავალ საუკუნეთა ენა დუმილია“. როგორც ვხედავთ, ეკლესია უფრო მარტივად აზროვნებს, მაგრამ უფრო დიდ სიღრმეებს სწვდება.

იმავს გულისხმობდა ათონელი ბერი მამა ზაისი, როდესაც ამ ათიოდე წლის წინ ერთ გამოჩენილ ამერიკელ მეცნიერს მიმართა კითხვით: „რას მიადწიეთ თქვენ?“ მეცნიერმა უპასუხა: „მთვარეზე ავედით, კოსმოსში გავედით“. „რა დაგიჯდათ?“ — ჰკითხა კვლავ ზაისიმ. „უთვალავი რაოდენობის ფული, მილიონობით დოლარი“ — იყო ამერიკელის პასუხი. ზაისიმ კი დიალოგი ასე დაამთავრა: „ჩვენ, მართლმადიდებლები, მხოლოდ გამსმარი ჰურის ნატყნით ღმერთთან ავდივართ“. და ასე ასწავლა ამერიკელ მეცნიერს ადამიანის ჭეშმარიტი დანიშნულება. ამიტომ ეოველთვის უნდა განვასხვაოთ მეცნიერებისა და რელიგიის როლი და დანიშნულება.

მართლმადიდებელი ტრადიციის თანახმად, ღმერთის სრულყოფილი ცოდნა აზროვნებით არ მიიღწევა. წმიდა სილუანემ უცდომელი კრიტიკიუმი დაგვიტოვა გამოსაცნობად ჭეშმარიტად სულიერი ადამიანისა, ჭეშმარიტი მეცნიერისა, რომელმაც სრულყოფილ ცოდნას მიაღწია. იგი წერს: „რაოდენ ბრძენიც უნდა იყოს ადამიანი, როგორი მეცნიერიც უნდა იყოს იგი, როგორი მშვენიერიც უნდა იყოს, თუკი მას თავისი მტერი არ უეჯარს ან ნებისმიერი ადამიანი, მას ღმერთი ვერ შეუცნია. და პირიქით, თუნდაც უბრალო, ღარიბი, უვაცი იყოს ადამიანი, მაგრამ გულში სიევარული აქვს, „იგი ღმერთშია, და მასში არის ღმერთი“. ის, ვისაც ასეთი სიევარული შეუძლია, იგი მარადიული ცხოვრების თანაზიარია, და ამის დასტური მის გულში არსებობს. იგი სულიწმიდის ჭურჭელსა და სადგომს წარმოადგენს და სულიწმიდის მეოხებით შეიცნობს მამასა და ძეს. ეოველდღიური ცხოვრების წესით ხდება მძა და მეგობარი ქრისტესი.

მეცნიერება და ფილოსოფია, მამა სოფრონიოსის თანახმად, თავის თავს ასეთ შეკითხვას უსვამს: „რა არის ჭეშმარიტება?“ ნამდვილი ქრისტიანული

სინდისი კი ჭეშმარიტებისკენ იმზირება და მისი შეკითხვა ასეთია: „ვინ არის ჭეშმარიტება?“ მეცნიერების წარმომადგენლები, რომლებიც ბრალს სდებენ ეკლესიას იმაში, რომ იგი დამაბრკოლებელია, ქრისტიანებს ნიადაგგამოცლილ მეოცნებეებად მიიჩნევენ, ხოლო თავიანთი თავი მეარ საფუძველზე მდგომი ჰგონიან. იმას კი ვერ ხვდებიან, რომ აბსოლუტური ჭეშმარიტება მხოლოდ ერთადერთია: „ვინ“ და არავითარ შემთხვევაში „რა“, რადგან ჭეშმარიტება არ არის თეორიული სახის, არც აბსტრაქტული იდეა, არამედ ცხოვრებაა. აკი გვითხრა უხეანესმა: „მე ვარ ჭეშმარიტება და ცხოვრება“. ქრისტიანობა არც „ფილოსოფოსობა და არც მოძღვრება არ არის, იგი ცხოვრების წესია. ლოგიკით მოხიბლული კაცობრიობა დაბანგული ცხოვრობს – ამბობს სილუანე. არა მხოლოდ ტექნიკური მეცნიერები და ფილოსოფოსები უსვამენ თავიანთ თავს შეკითხვას: „რა არის ჭეშმარიტება?“, არამედ თვით რელიგიურად მცნოვრებ ადამიანებშიც შეიმჩნევა მსგავსი ცდუნება: ასე მაგალითად, როდესაც რელიგიურად მოაზროვნე გონება ცდილობს, გაიგოს ჭეშმარიტება ღვთისა და მისი ძალის შესახებ, იმავე შეცდომას უშვებს, რასაც მეცნიერება თავისი მიხეშმდეგობრივი დასაბამით, და ფილოსოფია თავისი რაციონალიზმით, ანუ მცდელობით, ჭეშმარიტებას ჩასწვდეს კითხვით: „რა“. ჭეშმარიტება კი ლოგიკის შემოღობით არ შეიცნობა. ღმერთი, რომელიც არის „ვინ“, მხოლოდ ეოფიერებაში შეიცნობა ანუ – სულიწმიდისეული გამოცხადებით.

ნამდვილი ცოდნა საბოლოოდ რომელიმე საგანზე დაკვირვების შედეგს არ წარმოადგენს. იგი ცოცხალ ღმერთთან „პირისპირ“ ურთიერთობის შედეგია. ღმერთის მართლმადიდებლური გააზრება სიკეთის, სიუვარულისა და სხვა გრძნობათა აბსტრაქტული თეორია არ არის. ავთენტიკური სულიერი ცხოვრება ფანტაზიისაგან განსხვავებულია და ღმერთის სულში დამკვიდრებით ხდება, – როდესაც სულმა აღიქვა „იგი“ და განიცადა ონტოლოგიურად, რომ მას უკვარს, არის კეთილი, დიდებული, მარადიული.

კიდევ ერთხელ დიდ მადლობას მოგახსენებთ ეველას მონიჭებული ზატივისათვის, რომელიც არის დანტური თქვენი სიუვარულისა; თქვენი ქვეყნის სულიერი ადამიანები გამსჭვადულნი არიან მართლმადიდებლური აზროვნებით და მჭიდრო კავშირი აქვთ ქრისტიანულ მართლმადიდებლურ მოძღვრებასთან. სარწმუნოებას ღრმად აქვს ფესვები გამდგარი ქართველი ხალხის ეოფაში.

მთელი გულით გისურვებთ, რომ ღმერთმა დალოცოს საქმენი თქვენი, ხოლო თქვენმა ხელისუფლებამ ეოველი ღონე იხმაროს ამ საქმიანობის ხელშესაწეობად, ვინაიდან კარგად ორგანიზებული და განვითარებული მეცნიერებათა აკადემია ხელს შეუწეობს მთელი ქვეყნის წინსვლასა და განვითარებას. ეკლესია, თავისი გამორჩეული მეთაურის, ჩვენი საუვარელი ძმის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მეუფე ილიას მეშვეობით, რომელსაც თქვენ ასე ძალიან უუვარხართ და რომელიც ესოდენ უწეობს ხელს თქვენს საქმიანობას, განსაკუთრებით კი საეკლესიო ხელოვნების დარგში, მწამს, რომ მუდამ თქვენ გვერდით იქნება და ილოცებს თქვენი შრომის წინსვლისა და დაფასებისათვის.

მადლი და წყალობა უფლისა ჩვენისა იეოს თქვენ ეოველთა თანა. ამინ!

**სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
უწმიდესისა და უნეტარესის
ილია II სიტყვა,
წარმოთქმული სარკეებიან დარბაზში**

თქვენო ეოვლადუწმიდესობაჲ მსოფლიო პატრიარქო,
თქვენო აღმატებულებაჲ, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის პრეზიდენტი,
ბატონო აკადემიკოსებო,
ქალბატონებო და ბატონებო,

დღევანდელი დღე კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, თუ რამდენად ახლოსაა ერთმანეთთან მეცნიერება და რწმენა. მე მახსენდება ერთი შემთხვევა — საბჭოთა კავშირის მეთაური ეკითხება აკადემიკოს ჰავლოვს: „ნუთუ თქვენ, მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერი, მორწმუნე ბრძანდებით?“. აკადემიკოსი ჰავლოვი ზასუხობს: „როცა ჩვენ ვსწავლობთ ადამიანის სისხლს, მორწმუნე კი არა, შეიძლება წმინდანი გახდეს“; აი, ამდენად ამტკიცებს ეს ღვთის არსებობას. . .

გარგად მოგეხსენებათ, რომ ეს საკითხი — ცოდნისა და რწმენის ურთიერთობისა — უძველესი საკითხია და ჯერ კიდევ I–II საუკუნეებში განიხილებოდა. ამ საკითხს განსაკუთრებით ვრცლად შეესო კლიმენტი ალექსანდრიელი. ის ამბობს, რომ ჰირველადი არის რწმენა და რწმენაზე დაფუძნებულია ცოდნა.

უფალი ჩვენი იესო ქრისტე ბრძანებს: „იუპოთ სრულყოფილნი, ვითარცა მამათქვენი ზეციერი სრულყოფილ არს“. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, რომ არ შეიძლება ადამიანის განვითარება, იქნება ეს სულიერი თუ მეცნიერული სრულყოფა, შეწყდეს რაღაც გარკვეულ ეტაპზე, ეს დაუსრულებელი პროცესია; ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, რომ კაცობრიობამ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს ორივე ფაქტორს — რწმენასა და ცოდნას. ის ღიბერალიზმი, რომელიც ევროპაში წარმოიშვა, განვითარდა და ამან შედეგად მიგვიყვანა ათეიზმამდე. მაგრამ ადამიანში აღმოჩნდა იმდენი სულიერი ძალა, რომ იგი გამოვიდა ამ ბურუსიდან და რეალურად შესედა მოვლენებს...

ურწმუნო ადამიანის ხელში მეცნიერება, მოგეხსენებათ, საშიშია და ის ვითარება, რომელიც ამ ბოლო საუკუნეების მანძილზე შეიქმნა, აიხსნება იმით, რომ კაცობრიობამ მეცნიერებას უფრო მეტი ყურადღება მიაქცია, ვიდრე სულიერებას. სულიერება და მეცნიერება თუ არ განვითარდა პარალელურად, ეს უკანასკნელი შეიძლება საშიშიც გახდეს. აი, ამიტომ, საჭიროა ეს ორი ფაქტორი ჰარმონიულად განვითარდეს.

მე მახსენდება ერთ-ერთი ჩემი პროფესორის ლექცია; ის ამბობდა, რომ იყო ორი ასტრონომი, ცნობილი ჰიროფნეები... ერთი მათგანი ამტკიცებდა, რომ ღმერთი არსებობს, მეორე ამბობდა: „მთელი სიცოცხლე ვუუერებ ცას, ვსწავლობ ზღანეტებს, ვარსკვლავებს და მე იქ არასდროს მინახავს ღმერთი“; და იმ ჰიროფელმა უპასუხა: „შენ დაგავიწყდა ერთი რამ: შენ უნდა ჩაიხედო შენს გულში და იქ დაინახავ ღმერთს“. აი, ასეთი ადამიანი მართლაც მატარებელია სული

წმიდისა. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ადამიანის სულიერი სამეარო არასდროს ცარიელი არ რჩება; ის არის ტაძარი ან სულისა წმიდისა, ან ბოროტი სულისა.

წმიდა მამა ამბობს: „ჰე, უფალო, მომანიჭე მე განცდად თვისთა ცოდვათა და არა განკითხვა მძისა ჩემისა“. აი, ეს სულიერი განწყობა აუცილებელია, რომ ადამიანმა დაინახოს ღმერთი და უფალი შევიდეს ადამიანის გულში.

მე მინდა ვთქვა, რომ საქართველო ეოველთვის გამოირჩეოდა იმით, რომ მეცნიერება და რწმენა მუდამ ერთად ვითარდებოდა; მოგეხსენებათ, რომ ეოველი მონასტერი იყო არა მარტო სულიერების ცენტრი, არამედ დიდი მეცნიერული ცენტრიც და ჩვენ გვინდა, რომ ჩვენი ეს ტრადიცია გაგრძელდეს.

მე მინდა ვისარგებლო ამ შემთხვევით და ვთხოვო მის ეოვლადუწმიდესობას ერთი რამ: XIX საუკუნის ბოლოს ათონის მთაზე ცხოვრობდა ბერძენი ბერი, რომელსაც ერქვა კირილოს ლავრიოთისი. ეს ბერი ძალიან ბევრს მუშაობდა ხალხთა წერილზე და განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა იოანე ღვთისმეტყველის აპოკალიფსს; მას აქვს ძალიან საინტერესო გამოკვლევები და სულიერი სედეა; გამოკვლევის ერთ-ერთ ადგილას ის ამბობს, რომ ფილანდელუიის ეკლესიაში იგულისხმება სწორედ საქართველოს ეკლესია და საქართველო. ეს ხდება იმ დროს, როცა საქართველო კარგავს თავის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, ხოლო საქართველოს ეკლესია კარგავს ავტოკეფალიას. კირილოს ლავრიოთისის შესახებ წაიკითხა ლექცია ჩვენს უნივერსიტეტში ერთ-ერთმა ბერძენმა პროფესორმა. ჩვენი ხალხი მეტად დაინტერესებულია ამ მეცნიერი ბერის მოღვაწეობით. ჩვენთვის ცნობილია, რომ ნაწილი ამ შრომისა არის ათონის მთაზე, ხოლო მეორე ნაწილი – ათენის მეცნიერებათა აკადემიაში. კარგი იქნებოდა, ამ გამოკვლევის ასლი ჩვენც გვექონოდა; ეს ჩვენთვის მეტად საინტერესო იქნებოდა და გვინდა თქვენი ლოცვა-კურთხევა ამის თაობაზე.

დასასრულ, ჩვენი ეკლესიისა და ჩვენი მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის სახელით, ჩვენი აკადემიკოსების სახელით, მინდა მივულოცო მის ეოვლადუწმიდესობას ეს ძალადი წოდება; მე მინდა ვთქვა, რომ მისმა ეოვლადუწმიდესობამ მიიღო ეს ჯილდო არა მარტო იმისათვის, რომ ეს დიდი ჰატივია და ეს ჰატივი ეკუთვნის ჰირადად მას როგორც მსოფლიო ჰატრიარქს, არამედ ეს მან დაიმსახურა როგორც მკვლევარმა მისი გამოჩეული შრომებისა გამო; მოგეხსენებათ, მისი ეოვლადუწმიდესობა ბრძანდება დიდი თეოლოგი და დიდი მეცნიერი.

კიდევ ერთხელ გილოცავთ, თქვენო ეოვლადუწმიდესობავ, ამ ძალად წოდებას.

**საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია
– სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს**

დიდი იუბილე
თამაზ გამყრელიძე

მილოცვები
*ზურაბ წერეთელი
ფრიდონ თოდუა
ანა კალანდაძე
მერაბ ბერძენიშვილი
ანზორ ერქომაიშვილი*

ღვაწლი პატრიარქისა
*თამაზ გამყრელიძე
როინ მეტრეველი
გურამ თევზაძე
ზაზა ალექსიძე
შოთა ნადირაშვილი
მარიამ ლორთქიფანიძე
მამა გიორგი ზვიადაძე
ჯონი ხეცურიანი
გვანცა კოპლატაძე
ჯაბა სამუშია
დამანა მელიქიშვილი
სერქო ვარდოსანიძე
სერგო ვარდოსანიძე
გოჩა გუგუშვილი
თამილა მგალობლიშვილი*

ქრონიკა
რომის პაპი და საქართველოს პატრიარქი
მსოფლიო პატრიარქის ვიზიტი

შემდგენელი – აკად. როინ მეტრეველი

რედაქტორები – ნოდარ გიოშვილი, მარგო ინასარიძე

მხატვარ-დიზაინერი – ღია ჯაბუა

*კომპიუტერული უზრუნველყოფა – გიორგი ბაგრატიონი,
ნანა ქვაჩაზია*

ISBN 978-9941-9018-0-5

საარქივო ფოტო მასალის მოწოდებისათვის მადლობას მოვახსენებთ
საქართველოს საპატრიარქოს არქივს